

UCHWAŁA Nr II/12/2010

RADY GMINY JEDLIŃSK

z dnia 28 grudnia 2010 r.

w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Jedlińsk na lata 2010 – 2014.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), oraz z art. 87 pkt 3 i 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) uchwała się, co następuje:

§ 1. Rada Gminy przyjmuje sporządzony przez Wójta Gminy i zaopiniowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Jedlińsk na lata 2010 – 2014 stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Jedlińsk.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady:
Waldemar Sulisz

Załącznik nr 1
do uchwały nr II/12/2010
Rady Gminy Jedlińsk
z dnia 28 grudnia 2010r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI Gminy Jedlińsk na lata 2010 – 2014

1. Wstęp

Dziedzictwem kulturowym nazywamy dorobek materialny i duchowy minionych pokoleń, a jednocześnie to dorobek naszych czasów. Najczęściej kojarzymy dziedzictwo kulturowe z architekturą i sztuką oraz archeologią. Jednak do spuścizny po przodkach należą dawne formy uprawy roli, sposoby produkcji wyrobów charakterystycznych dla danego regionu, a także rozmaite przejawy życia i rozwoju społeczności, co stanowi całość naszej kultury. Należy, zatem pamiętać o bogactwie nieodnawialnych źródeł informacji o życiu i działalności przodków oraz o konieczności zachowania tych źródeł dla przyszłych pokoleń.

Dbłość o należyty stan i atrakcyjny wygląd obiektów zabytkowych stała się naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów stanowi szansę na ich uratowanie. Stworzenie programu opieki nad zabytkami jest koniecznością przewidzianą ustawą oraz zapotrzebowaniem społecznym. Stanowi także istotny czynnik w upowszechnianiu wiedzy i pomocy skierowanej do właścicieli zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję. Gmina nie stanie się atrakcyjna dla turystów, jeżeli jej zabytki będą zaniedbane, bądź niewłaściwie eksponowane czy promowane.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jedlińsk na lata 2010 – 2014 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie (Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jedlińsk, Plan Odnowy Miejscowości Jedlińsk, Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Jedlińsk). Wyżej wymienione dokumenty określają politykę administracyjną w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, koordynowania i wspierania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Taka współpraca, rozwijana w kolejnych latach, powinna przynieść nie tylko lokalnej społeczności wymierne korzyści. Najważniejszą z nich jest zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

1. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminy zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz.U. Nr 16, poz. 95) w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt 9). Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania etc.

1.1. Cele programu w świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jedlińsk lata 2010 – 2014 zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą ma na celu:

zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, dziejami i zabytkami gminy Jedlińsk, w tym z wykazem obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego oraz wykazem obiektów typowanych do wpisu w tym rejestrze, jak również z wykazem Gminnej Ewidencji Zabytków,

rozpoznanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do powstrzymania procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania,

zapoznanie z uwarunkowaniami prawnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami,

podejmowanie działań w zakresie stałego podnoszenia świadomości społecznej o wartościach duchowych i materialnych otaczających nas krajobrazów i konieczności większej troski każdego o ich ochronę, należyte kształtowanie i pielęgnowanie,

podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych,

współpraca z właścicielami zabytków dla zapewnienia im właściwej opieki, wskazywanie potencjalnych źródeł pozyskiwania środków na realizację zadań renowacyjnych, remontowych oraz dotyczących rewitalizacji obiektów zabytkowych,

podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

1.1. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku, wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki pogrupowano w trzech kategoriach jako zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- a) dziełami architektury i budownictwa,
- b) układami urbanistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) krajobrazami kulturowymi,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) cmentarzami;

2) zabytki ruchome, będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznej dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998r. Nr 106, poz. 668 z 2001r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002r. Nr 113, poz. 984),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne, będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, „Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”. (art. 6.2 ustawy).

Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5 ustawy) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

1.2. Uwarunkowania prawne

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

W myśl ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z dnia 17 września 2003r. art. 7) uwzględniającej nowelizację z dnia 18 marca 2010r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 75, poz. 474) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,

- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zabytki znajdujące się na terenie województwa wpisuje do rejestru zabytków Wojewódzki Konserwator Zabytków. Wpisu do rejestru można dokonać z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomości lub wieczystego użytkownika gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Do rejestru można również wpisać otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną tego obiektu. Podobna procedura dotyczy zabytków ruchomych, Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzi także Wojewódzki Konserwator Zabytków. Sposób rejestracji zabytków reguluje w/w ustawa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. (Dz.U. z 2004r. Nr 124, poz. 1305).

Na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy, przedstawiający szczególną wartość, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, taki wniosek może złożyć po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Rada Gminy w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zabezpieczenia wyróżniających się krajobrazowo terenów z obiektami nieruchomymi, charakterystycznymi dla danej miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. W uchwale winny się znaleźć: nazwa parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia.

Po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, wójt sporządza plan ochrony parku kulturowego, a następnie ów plan zatwierdza Rada Gminy.

Inną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są postanowienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt konsultowany jest z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jednak zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003r. Nr 80, poz. 717) większość planów miejscowych utraciła w 2004r. moc prawną.

Realizacja zadań w dziedzinie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Reguluje te kwestię art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami), dokument określa zadania własne gminy: „zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad nimi”.

Kolejnym dokumentem planistycznym w gminie jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które wykonuje się obligatoryjnie dla całości gminy, lecz nie jest powszechnie obowiązującym przepisem gminnym (art. 6 ust. 7), a jedynie wewnętrznym zobowiązaniem władz gminy, czyli tzw. aktem kierownictwa wewnętrznego.

Zgodnie z ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym priorytetem studium jest określenie polityki przestrzennej gminy (art. 6 ust. 1) ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań wynikających z przepisów szczegółowych odnośnie występowania obiektów i terenów chronionych.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego powinien zawierać ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każda gmina prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona jako zbiór kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków (art. 21 i 22, Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Sam wpis zabytków nieruchomych do Gminnej Ewidencji Zabytków nie przesądza o formie ich ochrony, jednak obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, stanowi przesłankę do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania prze-

strzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gminna Ewidencja Zabytków w Jedlińsku stanowiła podstawę do sporządzenia niniejszego programu.

Inne bardzo istotne uregulowania prawne w kwestii ochrony zabytków znajdziemy w następujących dokumentach:

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. dotyczy prawa budowlanego (tekst jednolity Dz.U. z 2006r. Nr 156, poz. 1118 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. dotyczy ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2008r. Nr 25, poz. 150) i ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. dotyczy gospodarki nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2004r. Nr 261, poz. 2603 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2001r. Nr 13, poz. 123).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003r. Nr 96, poz. 873 z późniejszymi zmianami).

Ochronę zabytków znajdujących w bibliotekach i muzeach regulują akty prawne:

- Ustawa z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (Dz.U. z 1997r. Nr 5, poz. 24 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2006r. Nr 97, poz. 673 z późniejszymi zmianami).

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Narodowa Strategia Kultury na lata 2004 – 2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004r. oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020, stanowi rządowy dokument tworzący ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w dziedzinie kultury, a w szczególności dla współcześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach gospodarki rynkowej, zbieżnej także z interesami Polski i Unii Europejskiej.

Podstawowym celem strategii jest działanie na rzecz równomiernego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Przyjęto następujące priorytety:

- 1) Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe, celem poprawy stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja tych zadań umożliwi zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.
- 2) Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Dokumentem, który służy do wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w kwestii materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (ustawa z dnia 20 kwietnia 2004r.) z Narodowym Planem Rozwoju, Dz.U. Nr 116, poz. 1206 oraz założeniami do krajowego programu ochrony zabytków. Podstawą do realizacji Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie obszaru dziedzictwa jako wykładnię rozwoju i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności i promowania regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

W Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” wyznaczone zostały strategiczne cele polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków:

- Przygotowanie skutecznego systemu prawno – finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- Podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji o tematyce dziedzictwa kulturowego;
- Poszukiwanie narzędzi wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- Ograniczenia w dowolnym opiniowaniu konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem;
- Intensyfikacja ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem kompleksowej poprawy stanu zabytków nieruchomych.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Dziedzictwo kulturowe województwa mazowieckiego cechuje bogactwo i różnorodność, czego dowodem są liczne zabytki z różnych epok. Największą ilość obiektów zabytkowych posiada Warszawa, lecz na obszarze całego województwa znajduje się około 130 miast historycznych, obiekty sakralne, budowle obronne, przemysłowe, zespoły pałacowo-parkowe, cmentarze, ślady walk narodowo-wyzwoleńczych.

Mazowsze nie jest jednolite kulturowo. W obrębie województwa wyróżnia się główne regiony etnograficzne: kurpiowski, łowicki, podlaski, kozienicki, ilżecko-starachowicki, sannicki i kołbielski.

Najistotniejszymi problemami w zakresie dziedzictwa kulturowego występującym na Mazowszu są: liczne występujące w regionie zabytki znajdujące się w złym stanie technicznym, a także postępująca eliminacja z krajobrazu kulturowego Mazowsza zabudowy drewnianej. Kolejnym niepokojącym zjawiskiem jest brak promocji i niska wiedza dotycząca regionu oraz niewystarczająca identyfikacja mieszkańców z Mazowszem.

Dokumentem, w którym znajdujemy wizję poprawy jakości życia na terenie województwa jest Strategia Rozwoju. Zaprezentowane działania mają poprawić wizerunek województwa, także w zakresie ochrony zabytków i ogólnie pojętego dziedzictwa kulturowego.

Ogólne założenia to:

- zwiększenie konkurencyjności województwa,
- współdziałanie na rzecz zrównoważonego rozwoju i promocji obszaru „Zielone Płuca Polski”,
- kreowanie wizerunku Mazowsza i jego produktów regionalnych,
- wzmocnianie więzi kulturowo – społecznych w regionie,
- wydawanie broszur i informatorów, prasy lokalnej i regionalnej, promujących walory gmin, powiatów i regionu.

Realizacja wizji rozwoju pod hasłem: „Mazowsze konkurencyjnym regionem w układzie europejskim i globalnym” w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego zawiera rozdział, który nakreśla zadania na najbliższe lata w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi.

1.2.1. Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny wzrost oparty jest na cennych walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych.

Promocja regionu powinna być ekspozycją jego mocnych stron tj.: bogatego dziedzictwa kulturowego regionu (zachowaną i utrwaloną spuścizną materialną i niematerialną) oraz zróżnicowanie kulturowe i obyczajowe poszczególnych podregionów, istnienie cennych terenów dolin rzecznych, kompleksów leśnych oraz obszarów ujętych w Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie nie tylko aktywizacja obszarów wiejskich, dla których jedną z szans rozwoju jest rozwój agroturystyki oraz innych form turystyki.

W tym celu podjęte będą następujące działania:

- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;
- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo - historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych;
- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej;
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz ich włączenie do sieci w sąsiednich województwach;
- wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych (w tym zwłaszcza w oparciu o unikalne walory najważniejszych ciągów ekologicznych, takich jak dolina Wisły), przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach;
- rozbudowanie zaplecza turystycznego (m.in.: hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych);

- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczenie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np.: porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej;
- utworzenie, we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego, dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno- wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie;
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych; rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja;
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniana wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki;
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kozienickich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej;
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości;
- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej;
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach.
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych;
- zorganizowanie regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych;

4.2.2. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu.

Kreowanie i promocja produktu regionalnego, nie tylko przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na:

- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo – historycznego Mazowsza;
- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej;
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu;
- utworzeniu instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych);
- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej, cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast);
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem;
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych;
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje;
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez.
- promocji odrębności historyczno - kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy;

- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne, lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno- gospodarczych;
- wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych i zagranicznych promujących Mazowsze;
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów);
- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich;

4.2.3. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa

Wspólne inicjatywy między regionami przyczynią się do lepszego gospodarowania zasobami regionu oraz wspólnej realizacji przedsięwzięć, często o kluczowym charakterze, które przyczynią się do ich promocji.

- utworzenie miejsca promocji regionu, służącego jednocześnie różnym celom- inwestycją taką będzie centrum kongresowo – wystawiennicze skupiające wokół siebie ważne wydarzenia w regionie o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym;
- ochrona środowiska na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, tj. na terenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”;
- wspieranie realizacji inicjatywy turystyczno- rekreacyjnej „Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza” w ramach Europejskich szlaków rowerowych Euro Velo i Greenways;

5.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanym na poziomie powiatu

5.1.1. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego na lata 2008 – 2020

Powiat Radomski położony jest w południowej części województwa mazowieckiego i graniczy z następującymi powiatami: Miastem Radom (powiat grodzki), białobrzeskim, kozienickim, lipskim, przysuskim, szydłowieckim, zwoleńskim i starachowickim. Powiat Radomski zajmuje powierzchnię 1530 km² i pod względem powierzchni zajmuje czwarte miejsce w województwie mazowieckim. Sieć administracyjno-osadniczą stanowi 13 gmin, w tym:

- jedna gmina miejska - Pionki,
- dwie gminy miejsko-wiejskie: Iłża i Skaryszew,
- dziesięć gmin wiejskich: Gózd, Jastrzębia, Jedlińsk, Jedlnia Letnisko, Kowala, Przytyk, Pionki, Wierzbica, Wolanów i Zakrzew.

Powierzchnia Powiatu Radomskiego wynosi 1530 km², w tym użytki rolne - 55,5%, lasy i grunty leśne - 25,6%, natomiast pozostałe grunty stanowią 18,9% ogólnej jego powierzchni. Znakomite tereny rekreacyjne i rezerваты przyrody występują w obrębie Puszczy Kozienickiej nad rzeką Radomką w Jedlni Letnisko, Pionkach i Jastrzębi oraz w dolinie Iłżanki. Przyciągnąć turystów mogą krajobrazy lasów iłżeckich oraz torfowisk o specyficznym mikroklimacie i unikalnych gatunkach roślin. Obszary ze znaczną ilością cieków i oczek wodnych wraz z towarzyszącymi im rozległymi połaciami łąk i obszarów zadrzewionych sprzyjają wypoczynkowi i rekreacji.

Konsekwencją zalet przyrodniczych powiatu jest występowanie obszarów o wysokich walorach turystyczno – wypoczynkowych, w znacznym stopniu niezagospodarowanych.

Do znacznych walorów przyrodniczych sprzyjające rozwojowi rekreacji, turystyki oraz agroturystyki w Powiecie Radomskim zaliczono:

- Kozienicki Park Krajobrazowy i rezerваты przyrody,
- obszary NATURA 2000 - Pakosław i Ostoja Kozienicka,
- liczne ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne i ścieżki edukacyjne,
- zalew Domaniów i akweny wodne w gminach: Jedlnia-Letnisko, Pionki, Iłża,
- relatywnie duży wskaźnik lesistości Powiatu - 24,2%, przy średniej dla województwa mazowieckiego - 22%.

Do szans rozwoju turystyki regionu radomskiego zaliczono wzrost zainteresowania wśród rolników tworzeniem gospodarstw agroturystycznych - obecnie funkcjonuje 8 gospodarstw, głównie w okolicach o ciekawej historii oraz specyficznym folklorze, w pobliżu zalewów i rzek. Pomimo marginalnego charakteru tej działalności istnieje szansa na jej spopularyzowanie w najbliższych latach.

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego na lata 2008 – 2020 zawiera wykaz „silnych” stron powiatu. Przez „silne” strony należy rozumieć szeroko rozumiane walory i zasoby powiatu. Ponadto zalicza się do nich umiejętności władz powiatu w zakresie zarządzania rozwojem, tworzenia lokalnego klimatu dla przedsiębiorczości w celu stymulowania i wspierania rozwoju gospodarczego, współpracy z gminami wchodzącymi w jego skład, organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami, aktywności w pozyskiwaniu zewnętrznych środków finansowych na realizację różnego rodzaju przedsięwzięć o charakterze publicznym, w tym z Unii Europejskiej.

Oprócz walorów przyrodniczo- klimatycznych wśród silnych stron Powiatu Radomskiego wyróżniono: bogate dziedzictwo kulturowe, w tym liczne zabytki, imprezy kulturalne oraz funkcjonowanie zespołów folklorystycznych kultywujących tradycje Ziemi Radomskiej.

W Powiecie Radomskim znajdują się cenne obiekty zabytkowe: kościoły, dwory, pałace, parki, miejsca pamięci narodowej oraz liczne szlaki turystyczne. Wiele obiektów wpisanych zostało do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Na terenie powiatu organizowane są liczne imprezy kulturalne i historyczne kojarzone głównie z Powiatem Radomskim, w tym min:

- Ścięcie Śmierci w Jedlińsku,
- Rycerze Bogurodzicy we Wsi Taczów,
- Turniej Rycerski na Zamku w Ilży,
- Ilżecki Jarmark Sztuki Ludowej,
- Piknik Historyczny „Bitwa pod Ilżą 1939”,
- Powiatowy Konkurs Poezji Patriotycznej,
- Festiwal Piosenki Harcersko- Turystycznej.

W katalogu strategicznych problemów rozwojowych Powiatu Radomskiego (wymagających podjęcia działań naprawczych) na pierwszym miejscu wymieniono zbyt słabą integrację społeczności lokalnej, niezbyt liczne działania prospołeczne, za małe zaangażowanie mieszkańców w rozwiązywanie wspólnych problemów. Niestety nie zauważono kwestii dziedzictwa kulturowego jako czynnika integrującego lokalne społeczeństwo, wzmagającego poczucie więzi i bliskości mieszkańców regionu.

W celach strategicznych Powiatu Radomskiego zapisano lakoniczne sformułowanie „Radomskie - Powiatem troszczącym się o zachowanie w należyłym stanie zasobów dziedzictwa kulturowego”, bez sprecyzowania sposobów działania i środków na tego rodzaju przedsięwzięcia.

W generalnym celu kierunkowym Powiatu Radomskiego zapisano także ogólne stwierdzenie „...Powiat Radomski to obszar zrównoważonego rozwoju, zapewniający stałą poprawę jakości życia mieszkańców, chroniący zasoby środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Wspierający dalszy rozwój funkcji osadniczej, gospodarczej i turystyczno- rekreacyjnej...”.

W kierunkach działań realizacyjnych do celu operacyjnego: rozwój infrastruktury turystycznej, zwrócić zapis mówiący o rewitalizacji obiektów i zespołów zabytkowych oraz lokalnych pomników historii.

W kierunkach działań realizacyjnych do celu operacyjnego: wspieranie działań na rzecz integracji i aktywizacji prospołecznej mieszkańców, zwrócić zapis mówiący o wspieraniu lokalnych inicjatyw kultywowania tradycji dziedzictwa narodowego oraz cyklicznych imprez kulturalnych, sportowo-rekreacyjnych o charakterze integrującym społeczność lokalną.

W kierunkach działań realizacyjnych do celu operacyjnego: promocja zasobów i walorów powiatu, zwrócić zapis mówiący o:

- promowaniu walorów i zasobów Powiatu - turystycznych, krajobrazowych, historycznych we współpracy z gminami i organizacjami pozarządowymi oraz przedsiębiorcami.
- wspieraniu rozwoju lokalnych produktów turystycznych oraz ich promocje - potrawy, tradycyjne produkty rękodzielnicze, itd.

Założenia Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego na lata 2008 – 2020:

- promocja powiatu;
- objęcie opieką i ochroną obiektów zabytkowych, miejsc pamięci narodowej;
- rewitalizacja obiektów zabytkowych;
- rozwój sieci szlaków turystycznych, a także bazy turystyczno- rekreacyjnej.

W świetle przeanalizowanych dokumentów w wieloletnim planie inwestycyjnym oraz w prognozie budżetowej Powiatu Radomskiego do 2015 roku nie zostały uwzględnione fundusze na ochronę dziedzictwa kulturowego regionu.

Przy opracowywaniu Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego na lata 2008 – 2020, uwzględnione zostały główne założenia zawarte w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

1. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlińsk.

1.1.1. Środowisko przyrodnicze. Klimat

Teren gminy Jedlińsk znajduje się w podprowincji Nizin Środkowopolskich, makroregionie Niziny Środkowomazurskiej, mezoregionie Równiny Kozienickiej. Pod względem geologicznym obszar gminy znajduje się w zachodniej części niecki mazowiecko – lubelskiej. Tylko niewielki fragment południowej części gminy położony jest w obrębie makroregionu Wzniesień Południowomazowieckich, Mezoregionie Równiny Radomskiej. Różnica wysokości względnych osiąga 50m.; od 120m. w rejonie Kolonii Goryń we wschodniej części gminy do prawie 170m. n.p.m. w okolicy Klwat, w południowo- zachodniej części terenu. W obrębie gminy wydzielone zostały dwa Główne Zbiorniki Wód Podziemnych: Niecka Radomska Nr 405 i Subniecka Warszawska Nr 215. Teren gminy położony jest w dorzeczu Wisły, w obrębie zlewni II rzędu Radomki - lewy dopływ Wisły.

Gmina położona jest w radomskiej dzielnicy klimatycznej, która jest wyraźnie cieplejsza od otaczających ją terenów. Średnia temperatura roczna wynosi 7,7° C a długość okresu wegetacyjnego 170 dni.

Główną rzeką w gminie jest Radomka wraz z jej dopływami: rzeką Tymianką (dopływ lewy) i Pacynką (dopływ prawy). W rozległej dolinie Radomki o szerokości 1,7 km rzeka płynie z zachodu na wschód z lekkim odchyleniem w kierunku północno- wschodnim. Na terenie gminy Jedlińsk znajdują się lasy o różnych gatunkach zadrzewienia zajmujące powierzchnię 1597ha, co stanowi 11,6% powierzchni terenu gminy. Rozmieszczenie lasów na terenie gminy jest dość równomierne. Największe kompleksy leśne usytuowane są w południowo- wschodniej części gminy, na wschód od Wsoli oraz w północno- wschodniej, na południowy wschód od wsi Bierwce. W strukturze gatunkowej lasów dominują drzewostany sosnowe- często ze znacznym udziałem dębu i świerka. Poza nimi występują tu również następujące gatunki drzew: brzoza, jesion, jarzab, wiąz, klon, lipa, buk. Ok. 1,5 km na wschód od wsi Wsola znajduje się uroczysko leśne "Wsola" o powierzchni 550 ha, będące naturalnym przedłużeniem najdalej na zachód wysuniętej części Puszczy Kozienickiej. W obrębie gminy Jedlińsk występuje 11 pomników przyrody objętych ochroną prawną. Są to 4 pomniki przyrody żywej i 7 pomników przyrody nieożywionej. Należą do nich: dąb szypułkowy w wieku 200 lat w Bierwcach Szlacheckich, jałowice pospolite w wieku 60 i 100 lat we Wsoli, granit rapakiwi 1,5 m wysokości w Kamińsku, grupa trzech granitów rapakiwi we wsi Klwaty, granit różowy w Klwatach, grupa ośmiu granitów w Klwatce Szlacheckiej. Pełen wykaz jedlińskich pomników przyrody wraz z ich opisem znajduje się w posiadaniu władz gminnych. Na terenie gminy odnotowano obecność dwóch użytków ekologicznych o łącznej powierzchni 11,85 ha zlokalizowanych na terenie nadleśnictwa Radom. Użytki te stanowią pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i określonych typów środowisk. W południowo- wschodniej i częściowo północnej części gminy usytuowane są lasy szczególnie chronione, tzw. ochronne o powierzchni całkowitej 497,84 ha (strefy zielenie wysokiej, lasy wodochronne, lasy glebochronne).

Występujące na terenie gminy powierzchnie leśne wraz z rozproszonymi gdzieś zadrzewieniami, w powiązaniu z dość licznymi ciekami wodnymi oraz Radomką wpływają na różnorodność i malowniczość krajobrazu Jedlińska. Na terenie gminy nie występują żadne rezerваты przyrody.

1.1.1. Wypoczynek i turystyka

Gmina Jedlińsk ze znaczną ilością obszarów zadrzewionych i rozległymi połaciami pól i łąk sprzyja wypoczynkowi i rekreacji. Atrakcyjność turystyczną gminy podnosi obecność malowniczych rzek Radomki i Tymianki. Fundamentalne znaczenie dla rozwoju turystyki w gminie powinna mieć także bogata spuścizna historyczna tych terenów. O jej ważności świadczy ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków (indywidualnie 18 obiektów) a także funkcjonowanie dwóch pałaczków muzealnych: Muzeum Regionalnego w Jedlińsku i Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsoli. Konsekwencją zalet przyrodniczych i kul-

turowych gminy jest występowanie licznych obszarów o wysokich walorach turystyczno- wypoczynkowych, niestety w znacznym stopniu niezagospodarowanych. Gmina Jedlińsk posiada liczne obiekty zabytkowe wpisane do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, których obecność przesądza o atrakcyjności turystycznej Jedlińska, a mianowicie: Zespół Kościelny w Jedlińsku, Cmentarz rzymskokatolicki w Jedlińsku, Kościół Parafialny w Jankowicach, Park krajobrazowy w Jedlance, Kościół Parafialny w Lisowie, Zespół dworski w Piastowie, Kościół Parafialny we Wsoli, Zespół pałacowo-parkowy we Wsoli oraz cenne obiekty zabytkowe nie wpisane do rejestru WKZ.

Istniejącą formą inwestycji o charakterze turystycznym i wypoczynkowym jest budownictwo letniskowe występujące na terenie gminy oraz ośrodki sportowo- rekreacyjne w Jedlińsku.

Budownictwo letniskowe, nie jest przedmiotem ujmowanym przez statystykę, stąd pewna trudność w precyzyjnym określeniu rozmiarów tej formy budownictwa (pozwolenia na budowę budynków letniskowych nie są rejestrowane odrębnie). Podstawowym źródłem informacji są szacunkowe dane Urzędu Gminy, które uznaje się za wiarygodne, gdyż są poparte znajomością terenu. Jedlińsk należy do gmin, w których znaczne zespoły działek letniskowych występują we Wsoli Marcelów (150 działek), w Woli Bierwieckiej (140 działek) i w Bierwcach (120 działek). Działki te powstały w drodze wydzielenia z istniejących gospodarstw rolnych. Wiele z nich spełnia podwójną funkcję, tj. rekreacyjną i „ogródka działkowego”. Według badań ankietowych, na terenie gminy jest w sumie ok. 640 działek letniskowych, z czego ok. 44% zabudowanych (ok. 280 działek).

Ośrodek sportu i rekreacji znajdujący się w Jedlińsku dysponuje bazą noclegową na 50 miejsc w 35 domkach turystycznych ogólnodostępnych oraz polem biwakowym. Ośrodek zlokalizowany jest nad rzeką Radomką i posiada podstawowe urządzenia sportowo - rekreacyjne (kort tenisowy ceglasty, boisko wielofunkcyjne; boisko do koszykówki, boisko do piłki siatkowej plażowej, boisko do piłki nożnej).

Przez gminę przebiegają liczne oznakowane szlaki rowerowe, których osią jest „szlak czerwony” prowadzący z Bartodziejów przez Jedlińsk, Przytyk, Domaniów, aż za Przysuchę. „Szlak czerwony” wchodzi w skład 280 km szlaku rowerowego Związku Gmin Radomka stworzonego w 2003r. w gminach Jedlińsk, Zakrzew, Wolanów, Wieniawa, Przysucha i Przytyk. Na projekt składa się 15 szlaków rowerowych, oznakowanych zgodnie z obowiązującymi w całym kraju wymogami PTTK.

W Piastowie znajduje się obiekt AEROKLUBU o pow. ponad 200 ha z lotniskiem sportowym. Działa przy nim Aeroklub Radomski z czterema sekcjami: samolotową, szybowcową, spadochronową oraz modelarską. W sierpniu odbywają się tu Mistrzostwa Europy w akrobacji szybowcowej. W Piastowie znajduje się także strzelnica Polskiego Związku Łowieckiego. Oba te obiekty przyciągają z całego Mazowsza wielbiciele tych sportów. Na terenie gminy Jedlińsk znajdują się trzy hotele: w Jedlińsku, w Wielogórze i we Wsoli, a także nieliczne gospodarstwa agroturystyczne min. w Brodzie i Jedlińsku.

Na terenie gminy Jedlińsk odbywają się liczne imprezy kulturalne będące atrakcją dla odwiedzających gminę turystów. Są to¹:

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w kościele w Jedlińsku,

Jedlińskie Kusaki

Festyn Rodzinny,

Święto Plonów,

Kolędy i Pastorałki,

Konkurs poezji patriotycznej,

Biegi rodzinne,

Sportowe lato,

Konkurs plastyczny „Moja mała ojczyzna” oraz „Symbole Świąt Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy”,

Letni turniej piłki nożnej „Dzikich drużyn”,

Dni Gombrowiczowskie pod nazwą „Apetyt na Gombrowicza”

1.1.2. Ocena możliwości rozwoju funkcji wypoczynkowej.

O możliwościach utrzymania i rozwoju funkcji wypoczynkowo- turystycznej gminy Jedlińsk przesądzają:

- Położenie i środowisko przyrodnicze (bliskość lasów, wody, liczne pomniki przyrody ożywionej i nieożywione, projektowany rezerwat ornitologiczny Piastów)

- Środowisko kulturowe (min. zespół kościelny w Jedlińsku, zespół dworski w Piastowie z parkiem, zespół pałacowo- parkowy we Wsoli oraz kościoły parafialne w Lisowie, Jankowicach, Wsoli, parki wiejskie i zabytkowy układ urbanistyczny Jedlińska, liczne imprezy kulturalne w tym „Jedlińskie Kusaki”)
- Dostępność komunikacyjna wynikająca z położenia w ciągu drogi krajowej Nr 7 (Warszawa– Radom- Kielce- Kraków) oraz prawie ćwierć milionowej aglomeracji radomskiej.

Walory środowiska przyrodniczo- kulturowego oraz położenie gminy predysponują ją do rozwoju wypoczynku sobotnio- niedzielnego, ewentualnie agroturystyki.

1.1.3. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlińsk. Uwarunkowania rozwoju

- Strategiczne cele rozwoju przestrzennego gminy:
  - Aktywizacja gospodarcza w oparciu o dostępność komunikacyjną i funkcjonalną z ośrodkiem o znaczeniu krajowym - Radomiem;
  - Ukształtowanie i rozwój wielofunkcyjnej struktury gospodarki w gminie;
  - Poprawa poziomu życia mieszkańców w zakresie dostępności do usług i świadczeń komunalnych;
  - Poprawa stanu i ochrona zasobów środowiska przyrodniczego.

W strategicznych celach rozwoju przestrzennego gminy Jedlińsk nie zawarto zapisu dotyczącego w sposób bezpośredni lub pośredni środowiska kulturowego czy szeroko rozumianej spuścizny historycznej tych terenów.

- Tereny wskazane do zachowania i ochrony wartości środowiska przyrodniczego

Koncepcja krajowej sieci ekologicznej „ECONET- PL” określa spójny przestrzennie system obszarów, których walory przyrodnicze mają najwyższą rangę międzynarodową i krajową. Głównym tworzywem dla regionalnej sieci ekologicznej w obszarze gminy Jedlińsk są doliny rzek: Radomki, Tymianki oraz powierzchnie leśne (pozostałości Puszczy Stromieckiej) porastające obszary wydmowe i pisaków przewianych.

Regionalną sieć ekologiczną na terenie gminy tworzą:

Obszar węzłowy (dolina Tymianki, torfowiska, obszary wydmowe, lasy, roślinność łąkowa, torfowiska)

Korytarz ekologiczny rzeki Radomki łączący elementy systemu o znaczeniu krajowym: lasy Puszczy Kozienickiej (Kozienicki Park Krajobrazowy) ze Wzgórzami Koneckimi (Obszar Chronionego Krajobrazu- „Lasy Przysusko – Szydłowieckie”).

5.1.5. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlińsk. Kierunki rozwoju.

Przyjęte zadania dla zachowania i ochrony obszarów najcenniejszych kulturowo:

- W strefach sąsiedztwa obiektów zabytkowych dostosować architekturę budynków nowoprojektowanych oraz sposób zagospodarowania terenu do wymogów konserwatorskich;
- Nie dopuszczać realizacji agresywnych form architektonicznych, preferować formy niskie, wtopione w krajobraz, ujedynolnić bryły budynków pod względem kubaturowym i stylistycznym; przyjmować układy kalenicowe, stosować dachy dwuspadowe o ujedynoliconej dla całych zespołów zabudowy kolorystyce;
- W miejscowości Jedlińsk przy lokalizacji nowych inwestycji zachowywać cenny zespół architektoniczno- krajobrazowy w zakresie podstawowych elementów ich rozplanowania;
- W działalności inwestycyjnej dążyć do wyeksponowania walorów obiektów zabytkowych;
- Dbać, pielęgnować i restaurować parki zabytkowe, podworskie we Wsoli i Piastowie, wiejskich w Klwatach oraz zieleni parkowej w Bierwcach Szlacheckich;
- Obiekty wpisane do rejestru zabytków WKZ podlegają pełnej ochronie zgodnie z określonymi przepisami ustawy o ochronie zabytków.

Dla ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych przewiduje się następujące zasady ochrony:

Przed przystąpieniem do jakichkolwiek prac ziemnych na terenie, na którym zlokalizowane jest stanowisko archeologiczne należy powiadomić o nich właściwy organ PSOZ w celu uzyskania warunków wykonania robót oraz nadzoru nad nimi;

Decyzje WZ i ZT dla terenów, na których zlokalizowane są stanowiska archeologiczne uzgadniać z właściwym organem PSOZ.

W miejscowości Jedlińsk zachowało się wiele elementów jej historycznego rozplanowania. Ze względu na ich wartość historyczną oraz funkcję determinant przestrzennych krystalizujących układ urbanistyczny Jedlińska zostały one w studium zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlińsk wskazane do zachowania jako elementy cennego zespołu architektoniczno- krajobrazowego.

Elementy rozplanowania wchodzące w skład tego zespołu to:

- a) układ istniejących ulic w miejscowościach wraz z liniami zabudowy określonymi usytuowaniem budynków lub ogrodzeń w pierzejach;
- b) rozplanowanie (wielkość i kształt) pozostałych istniejących przestrzeni publicznych (plac ze skwerem w rynku oraz podłużny skwer na osi od rynku w stronę kościoła parafialnego);
- a) skala, charakter i elementy formy architektonicznej zabudowy z przełomu XIX i XX w;
- b) rola kościoła parafialnego jako dominanty przestrzennej (osie: skwer pomiędzy rynkiem, a kościołem, odcinek drogi powiatowej za mostem na Tymiance oraz najazd na Jedlińsk drogą ekspresową E-7 od strony Warszawy) i wysokościowej;
- c) czytelne wyodrębnienie granic zainwestowania w układ dawnego miasta.

W celu ochrony zabytkowego zespołu w Jedlińsku studium zagospodarowania przestrzennego gminy formułuje następujące zasady ochrony:

- zachować przebieg ulic w obecnym układzie i parametrach (szerokość w liniach zabudowy pierzejowej);
- zachować kształt i wielkość istniejących przestrzeni publicznych (plac ze skwerem w rynku oraz podłużny skwer na osi od rynku w stronę kościoła parafialnego);
- nie dopuszczać do lokalizacji żadnych obiektów kubaturowych (w tym pawilonów i kiosków) w/w przestrzeniach- funkcje usługowe tylko w pierzejach rynku;
- przy wykonywaniu nawierzchni ulic i placów zaleca się stosowanie tradycyjnych materiałów (bruk);
- w przypadku nowego zainwestowania zachować charakter zabudowy pierzei ulic i placów: stosować dachy strome, zabudowę w układzie kalenicowym, wysokości od 1,5 do 2,5 kondygnacji;
- dostosować formę architektoniczną nowej zabudowy w pierzejach ulic i placówko zabudowy istniejącej (wysokość budynków, wielkość i kształt okien, materiał i kolorystyka elewacji);
- dopuszcza się zabudowę o liczbie kondygnacji do 3,5 w przypadku obiektów lokalizowanych wewnątrz kwartałów zabudowy (nie w pierzejach);
- stosować ujednoliconą kolorystykę dachów dla całego zespołu;
- w działalności inwestycyjnej eksponować walory obiektów zabytkowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Jedlińsk na lata 2010 - 2014 w pełni pokrywa się z celami i założeniami, wynikającymi z dokumentacji, na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

1.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy²

Centrum gminy i siedzibą miejscowych władz jest Jedlińsk. Nazwa Jedlińsk wywodzi się od licznych jodeł, otaczających średniowieczną osadę. Jedlińsk położony między dwiema rzekami – Radomką od strony południowej i Tymianką od północy - ma niezwykle barwną historię. Został założony w 1530 roku przez Mikołaja Jedlińskiego herbu Na-bram na mocy przywileju króla Zygmunta I. Jedleńsko, bo tak dawniej brzmiała nazwa miasta, potem Jedlińsko, otrzymało przywilej rządzenia się prawem magdeburskim i prawem miecza, czyli prawem ścinania przestępców podczas publicznych egzekucji, z którego skorzystano w 1778 roku. Miasteczko uzyskało też pozwolenie na cotygodniowe sobotnie targi i kilka dorocznych jarmarków. Pierwszy kościół wystawiony został przez Mikołaja Jedlińskiego. Kiedy jego córki wyszły za mąż za braci Matjasza i Stanisława Balów, ewangelików z Rusi Czerwonej, świątynię zamieniono na zbór kalwiński. Przez siedemdziesiąt lat (1560 - 1630) Jedlińsk pełnił rolę ważnego ośrodka arian polskich, którzy prowadzili tu szkołę podległą Akademii Rakowskiej. Była ona jedyną na terenie

powiatu radomskiego protestancką szkołą przyzborową. Do miejscowego zboru należała duża część mieszczan, a także Szkoci, którzy osiedlili się w miasteczku z racji swobodnego uczestniczenia w kalwińskich praktykach religijnych i istnienia szkoły średniej. Dzięki nim rozwinęły się nieznanne tu rzemiosła. Jak podają źródła historyczne jedyną materialną pozostałością reformacji w Jedlińsku jest pochodzący z 1619 roku dzwon, podarowany przez szkockich osadników. W 1630 roku Stanisław Witowski, zięć Jana z Czarnolasu, kasztelan sandomierski., kupił dobra jedlińskie arian usunął z miasta, tworząc tu parafię katolicką. W miejscu szkoły protestanckiej powstało tzw. Lyceum (szkoła wyższa) objęte patronatem Akademii Krakowskiej. Uczono w nim retoryki, dialektyki, muzyki i łaciny. W 1645 roku wybudowano nowy murowany kościół, który jednak został spalony i zniszczony wraz z miastem podczas potopu szwedzkiego. Na skutekniszczeń wojennych i licznych pożarów miasteczko wyludniło się, a jego szybki rozwój został zahamowany. Jedlińsk nigdy już nie wrócił do dawnej świetności. W 1752 roku Andrzej Załuski, biskup krakowski i dziedzic miasteczka odrestaurował i ozdobił kościół w stylu barokowym wg projektu J. Fontanny, z polichromiami i obrazami T. Kuntzego. Do dzisiaj, dzięki staraniom miejscowych władz kościelnych, można podziwiać ten zabytek. Jego uzupełnieniem jest zabytkowa dzwonnica z 1645 roku z oryginalnymi dzwonami z 1619 i 1648 roku oraz późno barokowa brama przykościelnego cmentarza z II poł. XVIII w. Z Jedlińskiem wiążą się też dwa ważne wydarzenia historyczne. W 1794r. na pobliskich łąkach kwaterował z wojskiem Tadeusz Kościuszko zmierzający ku Warszawie, a 11 czerwca 1809r. rozegrała się tu ciężka bitwa wojsk Księstwa Warszawskiego dowodzonych przez gen. Zajączka z Austriakami, których zbiorowa mogiła znajduje się przy drodze do Woli Gutowskiej. Ożywienie gospodarcze miejscowości rozpoczyna się dopiero po połowie XIX w. Dla tego okresu charakterystyczna jest przestrzenna koncentracja produkcji pozarolniczej w obrębie samego Jedlińska. W sierpniu 1890 roku w Jedlińsku wybuchł groźny pożar. W okresie rozwoju miasta liczba ludności zwiększyła się z 614 mieszkańców w 1827 roku do 1490 w 1921 roku, liczby zbliżonej do stanu aktualnego. Ciekawa jest także historia jedlińskiego herbu. Ponieważ miasteczko słynęło z połowu raków, których dużo było w Radomce, raka otrzymało w herbie (1846 rok). Po upadku powstania styczniowego Jedlińsk utracił prawa miejskie i nie odzyskał ich do dziś.

Bierwce - początki tej miejscowości sięgają XV wieku. O Byrwcach pisze już Jan Długosz w Liber Beneficiorum. Bierwce zapisywano też jako Byerzwczce, Byerwscze, Birwce, Bierwce. Franciszek Siarczyński w Opisie powiatu radomskiego (wyd. 1847 rok) nazywa Bierwce „gniazdem domu Bierwieckich”. W XIX w. istniały trzy osady z Bierwcami w nazwie: Bierwce Księżę (potem Poduchowne), Bierzwe Szlacheckie i Bierwiecka Wola. Z tego też czasu pochodzą opisy ks. Jana Wiśniewskiego świadczące o tym, jakoby Bierwce były własnością rodową niejakich Mikołaja i Stanisława Zbłąskich herbu Nałęcz. Nazwa wsi ma charakter toponimiczny i wiąże się ze staropolskimi słowami: biermo, barwno, birzmo, bierzmo oznaczającymi „belkę” drewno, „kładkę”. Ponieważ wieś usytuowana była na terenie podmokłym, Skąd początek brało szereg drobnych rzeczek i strumyków wpadających do dopływów zasilających Radomkę i Pilicę, użycie odpowiednich kładek, belek przez jej mieszkańców można uznać za w pełni zasadne. Po upadku powstania styczniowego Bierwce przeszły w posiadanie Przyłęckich herbu Szreniawa, którzy musieli opuścić Włoszczowskie. Po śmierci ojca Sabina (1904 rok) Bolesław Przyłęcki objął bierwiecki majątek liczący wówczas 391 ha. Bolesław, prowadzący jednocześnie kancelarię adwokacką w Radomiu, zintensyfikował gospodarkę, zalesił nieużytki i słabe grunty oraz rozbudował budynki folwarczne: Wokół dworu założył piękny park. Po jego śmierci majątek odziedziczył syn, Tadeusz, również radomski adwokat. Większą część roku Przyłęccy mieszkali w Radomiu, do Bierwiec jeździli głównie latem. Jedną z córek Tadeusza, Wanda, późniejsza pianistka, profesor Wyższej Szkoły Muzycznej w Radomiu, była rówieśnicą Witolda Gombrowicza i jego dobrą znajomą z czasów, kiedy przyjeżdżał on do Wsoli na wakacje. Młody Gombrowicz nazywał Wandę Przyjazną lub Przyjaźnią, Widywali się na różnego rodzaju towarzyskich spotkaniach, bywali też w Zakopanem. Być może młody Witold odwiedzał Wandę w jej rodzinnym domu. Z tamtych czasów zachowało się wiele anegdot z udziałem obojga. Opisuje je Joanna Siedlecka biograficznej książce Jaśnie panicz. W sierpniu 1940 roku władze niemieckie objęły wieś własnym zarządem, pozwoliły jednak rodzinie właścicieli mieszkać we dworze. Na terenie majątku powstały obozy wojskowe, m.in. obóz dla jeńców radzieckich i poligon. Tadeusz Przyłęcki zmarł w 1943 roku i został pochowany w Lisowie. Po wojnie Bierwce zostały odebrane córkom Tadeusza i rozparcelowane. We dworze początkowo urządzono kaplicę nowej parafii, a potem, po przebudowie, szkołę podstawową, która mieści się tam do dziś. Budynki gospodarcze i park uległy dewastacji.

Jankowice - wieś położona malowniczo nad rzeką Radomką (dawniej Radomierzą) pomiędzy Jedlińskiem a Przytykiem, na ziemi, która w czasach średniowiecza zwana była Zapilczem. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1191 roku, Jankowice wymieniane są jako uposażenie kustosza kolegiaty sandomierskiej. W przeszłości tereny te pokryte były lasami iglastymi, a osadnictwo rozwijało się wzdłuż rzek. Ludność zajmowała się zbieractwem, bartnictwem i rolnictwem. Jak większość osad w tym czasie, Jankowice powstały zapewne na skutek nadania królewskiego. Wieś była siedzibą rodu Jankowickich i stąd wzięła swą nazwę. Najwięcej materialnych śladów długoletniej działalności we wsi zostawili członkowie rodu Sarjusz - Skórkowscy herbu Jelita. Pierwszy drewniany kościół pw. Św. Mikołaja istniał już w początkach

XVI w. Do znanych postaci mieszkających niegdyś w parafii Jankowice należy Dionizy Czachowski (1810-1863), dowódca oddziału powstania styczniowego, urodzony w 1810 roku w Niedabyli, zamieszkały w Gutowie, szef sztabu w powstaniu styczniowym, dowódca batalionu w oddziałach M. Langiewicza. Uczestnik walk pod Małogoszczą, Pieskową Skalą i Grochowiskami. Poległ w bitwie pod Krempą 6 listopada 1863.

Jedlanka - pierwotnie wieś ta nosiła nazwę Jedlonka, w szesnastowiecznych dokumentach zapisano ją także - ledlanka. Jej nazwa pochodzi od przymiotnika jedlany (las, zagajnik), a ten z kolei od staropolskiego jedła (jodła). Na gruntach wsi Jedlonka w 1530 roku Mikołaj Jedliński założył miasto Jedlińsk. Osada wielokrotnie zmieniała właścicieli. Ponieważ należała do tzw. klucza jedlińskiego, najczęściej była w posiadaniu dziedziców Jedlińskich. Najbardziej znanymi postaciami urodzonymi w Jedlance są słynni bracia Załuscy: Andrzej Stanisław i Józef Andrzej. Ich ojciec, Aleksander Józef Załuski herbu Junosza, ożenił się z Teresą Witowską, córką Stanisława, właściciela dóbr jedlińskich. W ten sposób Jedlanka przeszła w posiadanie Załuskich. Aleksander utworzył w Jedlance dość okazałą rezydencję, tam przyszły na świat jego dzieci z drugiego małżeństwa (pierwsza żona, Teresa, zmarła w 1693 roku). Dziś imię braci Załuskich nosi miejscowa szkoła podstawowa.

Lisów - Pierwsza wzmianka o osadzie Lissouo pochodzi z 1191 roku. Jak podaje Długosz w poł. XV wieku wieś składała się z Lisowa, Lisowa-Komorników (później zwanego Lisówkiem) oraz Lisowa Piasecznego. Wymienione części osady różniły się przede wszystkim zamożnością ich mieszkańców. Później podział na część zamieszkałą przez gospodarzy i komorników uległ zatarciu. Pochodzenie nazwy miejscowości nie jest jednoznaczne. Ponieważ Lisów był prywatną wsią szlachecką, wielokrotnie zmieniali się jego właściciele. W XIV wieku należała ona do Jana z Lisowa, potem do Mikołaja Woszczyńskiego herbu Awdaniec, wreszcie do Lisowskich, Prażmowskich, Sołtyków i Gordonów. Dzieje parafii w Lisowie sięgają XV w. Pierwszy modrzewiowy kościół ufundowali Lisowscy w 1414 roku, drugi - Piaseccy w 1644. W czasie reformacji, gdy przez 70 lat w Jedlińsku przebywali arianie, mieszkający w nim katolicy uczęszczali do lisowskiego kościoła. Obecną świątynię, zaprojektowaną przez Antoniego Wąsowicza, wzniesiono w 1881 roku. Ostatnim dziedzicem Lisowa był Gustaw Porawski, który nabył majątek w 1895 roku, a w 1905 roku przeprowadził jego parcelację.

Piastów - wieś ta znana już była w I poł. XV w. Wymienia ją Jan Długosz w Liber Beneficiorum jako dziedzictwo Mikołaja Szliza herbu Habdank. W XVII wieku właścicielami osady byli Adam Kochanowski, Krzysztof Siemieński, Stanisław Witowski. Następnie przez ponad 120 lat Piastów pozostawał w rękach Sołtyków, który wybudowali tu okazały dwór. Do dziś w podworskich zabudowaniach mieszka kilka rodzin. Ostatni z Sołtyków, Marcei, sprzedał majątek (1877 rok) Wincentemu Grobickiemu, byłemu mecenasowi z Warszawy. Współczesny Piastów znany jest w Polsce i za granicą przede wszystkim za sprawą lotniska wybudowanego w latach międzywojennych jako zapasowe miejsce ćwiczeń dla szkoły lotniczej w Radomiu- Sadkowie. Pod koniec wojny zostało ono zniszczone przez wycofujących się hitlerowców poprzez zdetonowanie licznych ładunków zakopanych w ziemi.

Wielogóra - pierwsza wzmianka o Wielogórze pochodzi z roku 1508. Wieś miała być ojczystym siedliskiem Wielogórskich, a potem dziedzictwem Firlejów. W ciągu swoich dziejów wielokrotnie zmieniała właścicieli. Należała do Pękosławskich, Leżeńskich, Dziulów, Mikułowskich, Szelańskich. Jak podaje jedno ze źródeł w 1880 roku ówczesny właściciel - Aleksander Oskierka - „rozkolonizował Wielogórę Galicjanom”. W XIX wieku Wielogóra była wsią gminną z urzędem gminnym w Klwatach. Najbardziej znaną postacią tu urodzoną jest Karol Adwentowicz (1871 - 1958), aktor i reżyser teatralny, dyrektor teatrów, m.in. Teatru Kameralnego w Warszawie zaliczany do grona wybitnych polskich aktorów tragicznych I. poł. XX w., głównie z uwagi na stworzoną przez siebie kreację Hamleta w sztuce Williama Szekspira, w której występował przez 23 lata.

Wierzchowiny - pierwsze wzmianki o tej wsi pochodzą z XVI wieku. Nazwę osady zapisywano pierwotnie jako Virzchoviny, Wyerzchovyny, potem Wierzkowiny. Jej nazwa („powierzchnia”, „górna część”, „wierzch”) odzwierciedlała zapewne warunki terenowe, bowiem Wierzchowiny usytuowane były na terenie podwyższonym, otwartym, skąd początek biorą drobne rzeczki i strumyki zasilające z jednej strony wody Radomki, z drugiej - Pilicy. Jan Laski w księdze Liberum Beneficiorum podaje, że już na początku wieku XVI z folwarku Wierzchowiny wchodzącego w skład dóbr Goryń oddawano ze wsi dziesięcinę plebanowi w Goryniu. Pewne jest także, że w 1569 roku wieś była własnością Jerzego Chorzyńskiego. Dziś Wierzchowiny leżą w pobliżu linii kolejowej Warszawa - Kraków.

Wsola - najstarsza wzmianka o osadzie pochodzi z księgi Liberum Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis Jana Długosza. Historyk widocznie niewiele posiadał o niej wiadomości, skoro nie umiał nazwać jej właściciela i nie wymienił łańców kmiecych ani miejsca odprowadzania dziesięciny. Stwierdził natomiast, że „Wszolya miała już wówczas (1440 rok) kościół parafialny drewniany, pod nazwaniem świętego Bartłomieja, pleban jej trzymał grunta i łąki na swą potrzebę, a do parafii należały: Pyastków, dziedzictwo Mikołaja Sliza h. Habdank i Chwarthy (dziś Klwaty) Jana Firleja h. Lewart”. Erekcja kościoła zaginęła, ale z

zeznań niejakiego Promieńskiego (1544 rok) wynikało że kościół stał nad rzeczką Szmuk, a w posiadaniu proboszcza pozostawały Kościół św. Bartłomieja we Wsoli place, łąki, młyn pod Piastowem, trzy sadzawki, siedem karczm, część lasu aż do samej rzeczki Czarny Bród. Bardzo ciekawa jest etymologia nazwy miejscowości. Językoznawcy nie są zgodni co do jej pochodzenia. Podaje się dwie możliwości: albo utworzono ją od nazwy dzierżawczej - Wszel, Wszol lub Wszolek, albo od wszel (człowiek zawszony), wszolek (wszarz, pogardliwe przezwisko nędzarza) lub wszoly (wszy bydlęce). W XVI wieku najprawdopodobniej kościół we Wsoli zamieniono na zbór kalwiński lub ariański. Legenda, żywa jeszcze w XIX wieku wśród miejscowych, głosi, że „dawniejszy kościół wsolski, gdy go innowiercy zajęli, zapadł się wraz z dzwonnica, i że tam, gdzie stał, teraz jeszcze słyszeć niektórzy mogą wychodzący spod ziemi jęk dzwonów i widać niekiedy dziecię płaczące”. Nowy kościół drewniany, modrzewiowy w kształcie łodzi wzniesiono w 1629 roku dzięki staraniom dziedzica Wsoli Krzysztofa Siemieńskiego, który procesował się z Adamem Kochanowskim, poprzednim właścicielem, o zabrane szaty i naczynia liturgiczne. Modrzewiowy kościółek służył mieszkańcom przez ponad dwa i pół wieku. W 1930 roku zakończono budowę murowanej świątyni. Stary kościółek rozebrano i przeniesiono do Bodzechowa koło Ostrowca Świętokrzyskiego na życzenie Anieli Kotkowskiej, babki Jerzego i Witolda Gombrowiczów. W obecnym kościele we Wsoli wiele jest obrazów, polichromii i rzeźb godnych obejrzenia. Do dziś zachowały się dwa ornaty uszyte z XVIII wiecznych tkanin i mszał z 1778 roku - dar Feliksa Sołtyka. Wsola miała tych samych dziedziców co Piastów: Slizów, Lassotów, Ożarówskich, Zielińskich, Karwickich, Siemieńskich, Witowskich, Sołtyków, Grobickich. Ostatnim właścicielem majątku był Jerzy Gombrowicz (starszy brat Witolda) ożeniony z Aleksandrą Pruszkówną, córką właściciela Wośnik. Młodzi zamieszkali w pałacu ciotki Oleni, który następnie od niej formalnie odkupili. Wiedli bujne życie towarzyskie. Młody Witold często przyjeżdżał tu na wakacje. Lubił to miejsce. Lubił piękny i wygodny pałac położony tuż przy głównym trakcie, liczne towarzystwo, które zjeżdżało się tu latem, tenis, ping-pong z przemiłą bratową, Olenią, jazdę na rowerze, brawurowe partie szachów z błyskotliwym i dowcipnym Jerzym. Biografowie Wielkiego Prześmiewcy twierdzą, że to tu powstały obszerne fragmenty Pamiętnika z okresu dojrzewania i Ferdynurke. Niedaleko Wsoli (w sąsiedniej gminie Jastrzębia) leżą Bartodzieje. Choć cała rodzina Gombrowiczów przeżyła wojnę, do Wsoli nigdy już nie wróciła. Po przeprowadzonej reformie rolnej pałac przeszedł w posiadanie państwa. Zmienne też były jego koleje losu: najpierw tuż po wojnie mieścił się tu posterunek MO, potem dom starców, wreszcie Dom Opieki Społecznej dla Dorosłych. Nikt nie przypuszczał, a już na pewno nie Witold Gombrowicz, że w pałacu we Wsoli powstanie Jego Muzeum. Wszyscy turyści odwiedzający Muzeum mogą zatrzymać się w okazałym Hotelu Wsola, odpocząć nad uroczymi stawami czy iść na spacer do wsolskiego lasu.

Zawady (Stare) - pierwsza informacja o wsi pochodzi z połowy XV wieku, dziedzicem osady był wówczas Jan Zawadzki herbu Habdank. Pierwotnie wieś nosiła nazwę Zawada. Jan Długosz w księdze Liber Beneficiorum przy opisie dóbr kościelnych dodaje „odjęta gwałtownie przez arcybiskupa gnieźnieńskiego”. Być może ziemie te były kwestią sporną pomiędzy arcybiskupstwami w Gnieźnie i Krakowie. Z kolei Jan Łaski podaje, iż na początku XVI wieku „pleban w Goryni pobierał z łanów folwarcznych dziesięcinę wartości 1 seksageny (60 groszy), od chłopów zaś kolędę po groszu z domu i denar św. Piotra”. Nierozstrzygnięta też została etymologia nazwy wsi. Zawada według językoznawców oznaczała coś, co zawadza, przeszkadza. Ponieważ mogła to być zarówno przeszkoda naturalna (np. jar, wąwóz, wzniesienie czy mokradło lub uroczysko leśne), jak i sztuczna przeszkoda (zapora wykonana ręką człowieka), trudno dziś stwierdzić, czy znaczenie nazwy miało charakter topograficzny czy kulturowy. W XIX wieku poza wsią zaczęli się osiedlać koloniści (napływowa ludność), stąd dziś rozróżnia się Stare i Nowe Zawady.

5.2.2 Krajobraz kulturowy³

Gmina Jedlińsk znajduje się w radomskim regionie etnograficznym i jest typową gminą rolniczą, w której użytki rolne stanowią 79% wszystkich ziem. Miało to, i ma nadal znaczący wpływ na kształt tutejszego krajobrazu kulturowego. Składa się on z elementów przyrodniczych, a także z osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Na terenie gminy jedlińskich znajduje się 31 sołectw: Bierwce, Bierwiecka Wola, Boża Wola, Czarny Ług, Górna Wola, Gutów, Janki, Jankowice, Jedlanka, Jedlińsk, Jeziorno, Kamińsk, Klwatka Szlachecka, Klwaty, Kruszyna, Lisów, Ludwików, Mokrosęk, Narty, Nowa Wola, Nowe Zawady, Piaseczno, Piastów, Płasków, Romanów, Stare Zawady, Urbanów, Wielogóra, Wierzchowiny, Wsola, Wola Gutowska. Gmina należy o Związku Gmin Radomka, którego celem jest promocja środowiska regionu jak również ochrona wód zlewni rzeki Radomki i poprawa gospodarowania wodą na tym obszarze. W rejonie Jedlińska i Piastowa jest duży kompleks stawów rybnych (ok. 1,4 km kw.) Dużymi dopływami Radomki na tym odcinku są rzeki Tymianka i Mleczna. Władze gminy przywiązują dużą uwagę do ochrony środowiska. Działa tu biologiczna oczyszczalnia ścieków, a w Urbanowie – ekologiczne składowisko odpadów, spełniające wymogi Unii Europejskiej. Pod względem historycznym na tym obszarze dużą rolę odegrały dawne szlaki komunikacyjne prowadzące z Krakowa przez Radom, Białobrzegi w kierunku Warszawy i Litwy.

Cechą charakterystyczną gminy Jedlińsk jest olbrzymie zgromadzenie zabytków, nieruchomych, ruchomych i archeologicznych. Gminna ewidencja zabytków zawiera spis 143 obiektów nieruchomych i 41 zabytków ruchomych. Na terenie gminy znajduje się 112 zabytków archeologicznych. Na terenie gminy znajdują się przykłady tradycyjnego, drewnianego budownictwa mieszkaniowego i gospodarczego datowanego na XIX i początek XX wieku. W gminie Jedlińsk znajdują się także kapliczki, krzyże i figury przydrożne datowane na XIX i pierwszą połowę XX w. Liczne zabytki ruchome zlokalizowane są w jedlińskich świątyniach. Są to przede wszystkim obrazy, zbiory starodruków, rzeźby, ornaty, naczynia liturgiczne. Zaplecze kulturalne Jedlińska tworzą gminny ośrodek kultury, biblioteka, świetlica. W Jedlińsku od 1994 roku działa Towarzystwo Miłośników Ziemi Jedlińskiej. W 1996 roku powstało Muzeum Ziemi Jedlińskiej im. Ks. Jana Kłoczkowskiego, w którym zgromadzono kilkaset eksponatów. W księdze inwentarzowej figuruje 411 pozycji. Są to dokumenty, fotografie, medale, mundury, sprzęt strażacki, sztandary, wyposażenie domostw, stroje ludowe, pamiątki po znanych osobistościach, instrumenty muzyczne itp. Z powodu braków finansowych muzeum regionalne nie jest w stanie zapewnić odpowiedniej ekspozycji posiadanych zbiorów. Spuścizną kulturową gminy Jedlińsk tworzą także związane z nim wybitne osobistości. Najbardziej znaną jest biskup Piotr Gołębiowski (1902 - 1980), którego proces beatyfikacyjny rozpoczął się w 1994 roku.

Na terenie gminy Jedlińsk odbywają się liczne imprezy kulturalne, wśród których wyróżnić możemy: Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej, Jedlińskie Kusaki, Festyn Rodzinny, Święto Plonów, Kolędy i Pastoralki, Konkurs poezji patriotycznej, Biegi rodzinne, Sportowe lato, Konkurs plastyczny „Moja mała ojczyzna” oraz „Symbole Świąt Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy”, letni turniej piłki nożnej „Dzikich drużyn”, dni gombrowiczowskie pod nazwą „Apetyt na Gombrowicza” realizowane od 2008r.

Najstojniejszą imprezą o charakterze historyczno- obrzędowym jest ludowa zabawa zwana „Ścięciem Śmierci” w kuse wtorek, obchodzonej w ostatni dzień karnawału. Widowisko to gromadzi tłumy turystów, mieszkańców gminy, miłośników tradycji z całego kraju. Widowisko to głęboko zakorzenione w tradycji miejscowości, jest jedynym tego rodzaju obrzędem ludowym w Polsce, odbywające się corocznie w ostatni wtorek karnawału tzw. „kusaki”. Obrzęd ten w XIX wieku, miał nieco odmienny przebieg niż reaktywowany obecnie. Mianowicie w zapustny wtorek ludność Jedlińska poruszona wiadomością przyniesioną przez Kantego, odźwiernego w kościele, iż śmierć upiwszy się w kusaki zgubiła kosę w Tocznem (tj. na łąkach Jedlińska nad rzeką Tymianką) i śpi pod Spaloną Groblą, wyrusza prowadzona przez Kantego na podmiejskie łąki, gdzie mocno ją wiąże postronkami, a następnie w triumfalnym pochodzie prowadzi do osiedla. Powiadomiony o złapaniu śmierci burmistrz wraz z ławnikami oczekiwał na rynku miejskim przybycie niezwykłego orszaku. Rozpoczyna się rozprawa sądowa. Gawieź oskarża śmierć. Po wysłuchaniu oskarżeń sąd wydaje wyrok, wzywa kata. Kat zajmuje miejsce na placu, dobywa miecza i groźnie przemawia. Straszy karami tych, którzy postępować będą niezgodnie z prawem. Po skończonej mowie ścina śmierci głowę, z której sypie się popiół, a z fałdów śmiertelnej koszuli wyskakuje czarny kot – wyobrażenie duszy. Po ścięciu na szafocie pojawia się anioł ostrzegający wszystkich, iż śmierć nadal zbierać będzie swoje plony. Kat wkłada zwłoki śmierci na sanie, które ciągną dzieci i dorośli. Objechawszy osadę, dostarczają zwłoki burmistrzowi celem spisania aktu zgonu. Po spisaniu aktu sprawiają śmierci pogrzeb w karczmie – bawiąc się i tańcząc do północy. Obecnie widowisko odbywa się według wierszowanego XIX – wiecznego opisu autorstwa ks. Jana Kłoczkowskiego, ale w swej obecnej formie odbiega od dawnego zwyczaju. Od rana na ulice Jedlińska wylegają przebierańcy, zwani kusakami. Zestaw postaci jest różnorodny. Wszystkie postaci, w tym również kobiece grane są przez mężczyzn. Najliczniejszą grupą przebierańców są diabły. Są również: para młodych, wójt Pardoła, niedźwiedź, policjanci, liczna grupa żydów i prostego ludu, cyganie, rybacy, grajkowie, bębniści i wiele innych barwnych postaci.

Istotną częścią jedlińskiego krajobrazu kulturowego są pozostałości drewnianej zabudowy mieszkaniowej wykształconej na przełomie XIX i XX wieku. Zabytkowe XIX – wieczne domy drewniane, konstrukcji zrębowej, o dachach naczółkowych i czterospadowych znajdowały się przy głównych ulicach Jedlińska. Niestety tradycyjna, drewniana zabudowa mieszkaniowa systematycznie znika z krajobrazu kulturowego gminy. W gminie Jedlińsk znajdują się liczne kapliczki, krzyże i figury przydrożne datowane na koniec XIX a także na pierwsze i drugie ćwierćwiecze XX w. Spotykamy wśród nich wyjątkowo ciekawe obiekty, które powinny być umieszczone i dokładnie opisane w oddzielnym opracowaniu monograficznym.

Najstarsze wsie gminy Jedlińsk założone zostały ok. XIII w. (Jankowice, Lisów), XV w. (Bierwce, Piastów, Wsola) i XVI w. (Jedlińsk, Jedlanka, Wielogóra, Wierzchowiny).

Wśród miejscowości znajdujących się na terenie gminy Jedlińsk przeważają wsie o układach ruralistycznych, ukształtowanych w epoce nowożytnej. Dominującym układem jest ulicówka występująca w większości miejscowości w gminie. W najczystszej formie układ ulicowy występuje w Piasecznie, Mokrosęk, Romanowie, Kamińsku, i w Nowych Zawadach. W ciągu XIX i XX wieku zasadnicze układy ruralistyczne

w części zostały przekształcone poprzez rozbudowę wsi w kilku kierunkach, bądź lokalizację zespołu folwarcznego. W ten sposób powstały układy wielodrożnicowe min. w Piastowie, Wsoli, Jedlance, Wielogórze, Bierwcach. Ponadto, na terenie gminy Jedlińsk występują układy przestrzenne wykształcone w XIX i na początku XX wieku. Są to wsie kolonizacyjne o układzie rozproszonym oraz rzędówki; przykładem mogą być Klwaty, Ludwików, Norty. Specyficzny układ ruralistyczny występuje w Jedlińsku. Przypomina połączenie układu owalnicowego z zabudową wielodrożnicową. Do najcenniejszych zabytków Jedlińska należy barokowy kościół pod wezwaniem Apostołów Piotra i Pawła. Na uwagę zasługuje dzwonnica wybudowana w 1645 roku. W pobliżu kościoła znajdują się cmentarz z najstarszymi nagrobkami pochodzącymi z XVIII w. W pobliskim Lisowie znajduje się kościół pod wezwaniem Nawiedzenia NMP pochodzący z 1881 roku. We Wsoli znajduje się pałac Gombrowiczów otoczony majestatycznym parkiem a także neoromański kościół pod wezwaniem św. Bartłomieja. Równie piękny park i dwór należący do Sołtyków zlokalizowany jest w miejscowości Piastów. W Jankowicach znajduje się kościół pod wezwaniem św. Mikołaja z 1782 roku, a także cmentarz z usytuowaną centralnie murowaną kaplicą z II poł XIX w. Pełen wykaz zabytków historycznych gminy Jedlińsk, uzupełniony o aktualny stan omawianych obiektów, znajduje się w dalszej części niniejszego opracowania.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Gmina Jedlińsk nie uniknęła problemów związanych z ochroną obiektów zabytkowych, z którymi borykają się inne gminy położone w południowej części województwa mazowieckiego. Po przeprowadzonej analizie sytuacji na terenie gminy można wysunąć szereg wniosków. Podstawowym zagrożeniem dla utrzymania wielu obiektów zabytkowych gminy Jedlińsk jest ich zły stan techniczny. Zaniedbania są najgroźniejsze dla zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej, szczególnie wykonanej w technice drewnianej. Potrzeba nowości i nowoczesności jest podstawowym zagrożeniem dla tradycyjnego krajobrazu oraz utrzymania lokalnego charakteru miejscowej architektury i budownictwa. Źle pojmowana modernizacja prowadzi do likwidacji detali architektonicznych, wymiany oryginalnej stolarki, wymiany ogrodzenia, wycięcia drzew. Wiele z zabytkowych obiektów jest niewłaściwie użytkowanych, rozbudowywanych i nadbudowywanych, co powoduje zniekształcanie formy architektonicznej. Powszechna i trudna do opanowania dewastacja krajobrazu kulturowego dotyczy również niskonakładowych inwestycji, których nieodwracalne skutki wynikają z chęci poprawy warunków zamieszkania. Wiąże się to z powiększaniem otworów okiennych i drzwiowych, wymianą stolarki z naruszeniem zasad kompozycji, ocieplaniem budynków, zagospodarowaniem poddaszy i zakłócaniem geometrii dachów, adaptacjami zabudowy bez opracowań projektowych, montażem anten satelitarnych na fasadach, likwidacją tradycyjnych ogrodzeń i płotów na rzecz betonowych prefabrykatów czy systemowych rozwiązań metalowych.

Na terenie gminy Jedlińsk znajdują się miejsca pamięci narodowej: trzy mogiły żołnierzy polskich poległych we wrześniu 1939 roku zlokalizowane na cmentarzu parafialnym w Jedlińsku, jedna mogiła żołnierzy polskich poległych we wrześniu 1939 roku zlokalizowana na cmentarzu parafialnym we Wsoli, jedna mogiła żołnierzy polskich poległych w 1809 roku zlokalizowana w Jedlińsku przy ul. Piaskowej, dwa pomniki Armii Krajowej w Jedlińsku i jeden pomnik Ofiar II Wojny Światowej w Romanowie.

Pełen wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminie Jedlińsk został przedstawiony w dalszej części rozdziału. Dla zachowania przejrzystości wykazu obiektów podzielono je na następujące kategorie:

1. Budynki, Parki
2. Cmentarze, Mogiły
3. Pomniki

Zabytki nieruchome

Budynki, Parki

1.

Obiekt: Kościół p.w. Świętych Apostołów Piotra i Pawła

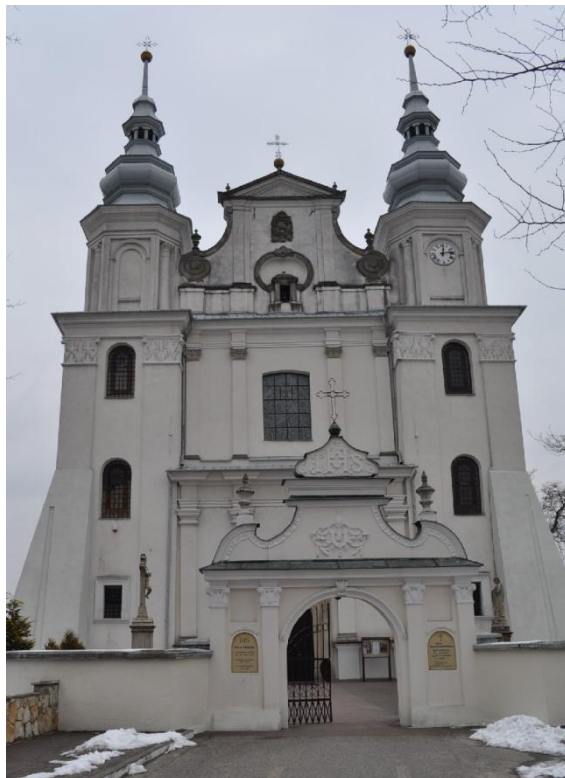
Data powstania: 1645 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 216 z dn. 3 października 1956r., 383 z dn. 21 czerwca 1967r., 75/A z dn. 9 marca 1981r.

Zdjęcie:

2.

Obiekt: Brama kościelna

Data powstania: II poł. XVII w.

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 216 z dn. 3 października 1956r., 383 z dn. 21 czerwca 1967r., 75/A z dn. 9 marca 1981r.

Zdjęcie:

3.

Obiekt: Dzwonnica

Data powstania: 1645r.

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 216 z dn. 3 października 1956r., 383 z dn. 21 czerwca 1967r., 75/A z dn. 9 marca 1981r.

Zdjęcie:

4.

Obiekt: Plebania

Data powstania: IV ćw. XIX w.

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

5.

Obiekt: Dwór

Data powstania: 1898 rok

Miejscowość, adres: Klwaty 37

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry, sugerowany wpis do rejestru zabytków

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

6.

Obiekt: Park

Data powstania: XIX w.

Miejscowość, adres: Klwaty 37

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry, sugerowany wpis do rejestru zabytków

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

7.

Obiekt: Dwór

Data powstania: II poł. XVIII w.

Miejscowość, adres: Piastów 117

Stan zachowania, uwagi: dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 804/ A z dn. 28 października 1972r., 138/A z dn. 15 marca 1982r.

Zdjęcie:

8.

Obiekt: Oficyna

Data powstania: II poł. XVIII w.

Miejscowość, adres: Piastów 117

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 804/ A z dn. 28 października 1972r., 138/A z dn. 15 marca 1982r.

Zdjęcie:

9.

Obiekt: Wozownia

Data powstania: XIX w.

Miejscowość, adres: Piastów 117

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 804/ A z dn. 28 października 1972r., 138/A z dn. 15 marca 1982r.

Zdjęcie:

10.

Obiekt: Lamus (I)

Data powstania: II poł. XVIII w.

Miejscowość, adres: Piastów 117

Stan zachowania, uwagi: dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 804/ A z dn. 28 października 1972r., 138/A z dn. 15 marca 1982r.

Zdjęcie:

11.

Obiekt: Lamus (II)

Data powstania: II poł. XVIII w.

Miejscowość, adres: Piastów 117

Stan zachowania, uwagi: dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 804/ A z dn. 28 października 1972r., 138/A z dn. 15 marca 1982r.

Zdjęcie:

12.

Obiekt: Park

Data powstania: II poł. XVIII w.

Miejscowość, adres: Piastów 117

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 751/A z dn. 19 grudnia 1957r., 333/A z dn. 7 maja 1986r.

Zdjęcie:

13.

Obiekt: Kościół p.w. św. Bartłomieja

Data powstania: 1930 rok

Miejscowość, adres: Wsola, ul. Leśna 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 279/A z dn. 20 lutego 1985r.

Zdjęcie:

14.

Obiekt: Plebania

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Wsola, ul. Leśna 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

15.

Obiekt: Pałac

Data powstania: 1914 rok

Miejscowość, adres: Wsola, ul. W. Gombrowicza 1

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 845/A z dn. 18 lutego 1975r., 207/A z dn. 14 kwietnia 1983r.

Zdjęcie:

16.

Obiekt: Park

Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Wsola, ul. W. Gombrowicza 1

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 845/A z dn. 18 lutego 1975r., 207/A z dn. 14 kwietnia 1983r.

Zdjęcie:

17.

Obiekt: Kościół p.w. św. Mikołaja

Data powstania: 1782 rok

Miejscowość, adres: Jankowice

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 487/A/57 z dn. 23 marca 1957r., 387/A/67 z dn. 21 czerwca 1967r., 72/A z dn. 9 marca 1981r.

Zdjęcie:

18.

Obiekt: Dzwonnica

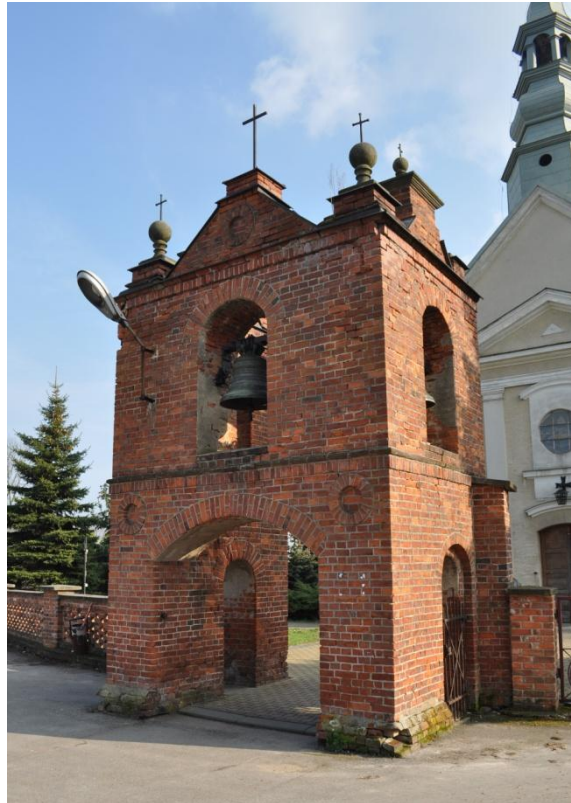
Data powstania: poł. XIX w.

Miejscowość, adres: Jankowice

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy zabezpieczyć obiekt przed dalszą korozją powodowaną działaniami atmosferycznymi, sugerowany wpis do rejestru zabytków

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

19.

Obiekt: Kaplica cmentarna

Data powstania: poł. XIX w.

Miejscowość, adres: Jankowice 1

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

20.

Obiekt: Ogrózenie cmentarza

Data powstania: XIX / XX w.

Miejscowość, adres: Jankowice 1

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

21.

Obiekt: Dwór

Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Jedlanka 10

Stan zachowania, uwagi: dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

22.

Obiekt: Park

Data powstania: I poł. XVIII w.

Miejscowość, adres: Jedlanka 10

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 758 z dn. 18 grudnia 1957r., 351/A z dn. 24 października 1986r.

Zdjęcie:

23.

Obiekt: Gorzelnia

Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Jedlanka 10

Stan zachowania, uwagi: dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

24.

Obiekt: Park

Data powstania: XIX w.

Miejscowość, adres: Bierwce 47

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 757 z dn. 18 grudnia 1957r.

Zdjęcie:

25.

Obiekt: Kościół p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny

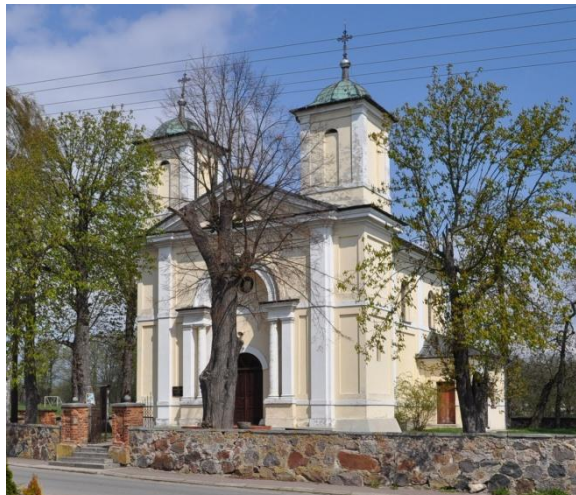
Data powstania: 1881 rok

Miejscowość, adres: Lisów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 241/A/84 z dn. 23 lutego 1984r.

Zdjęcie:

26.

Obiekt: Kaplica św. Anny

Data powstania: XIX/XX w.

Miejscowość, adres: Piaseczno 24

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

Cmentarze, Mogiły

1.

Obiekt: Cmentarz rzymsko - katolicki

Data powstania: 1798 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Ogrodowa

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: 496/ A z dn. 5 listopada 1991r.

Zdjęcie:

2.

Obiekt: Mogiła Żołnierzy Wojska Polskiego

Data powstania: 1939 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Ogrodowa

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy odnowić napisy na płycie grobowej

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: bark

Zdjęcie:

3.

Obiekt: Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego (I)

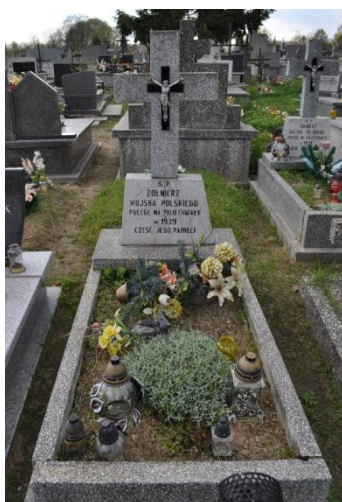
Data powstania: 1939 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Ogrodowa

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: bark

Zdjęcie:

4.

Obiekt: Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego (II)

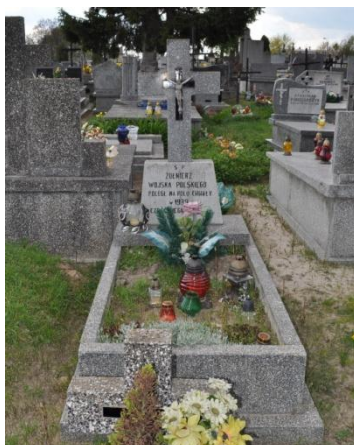
Data powstania: 1939 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Ogrodowa

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: bark

Zdjęcie:

5.

Obiekt: Mogiła Żołnierzy Polskich

Data powstania: 1809 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Piaskowa

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: bark

Zdjęcie:

6.

Obiekt: Cmentarz rzymsko- katolicki

Data powstania: XIX w.

Miejscowość, adres: Wsola, ul. Spokojna

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy zabezpieczyć nekropolię przed aktami wandalizmu i kradzieży, sugerowany wpis do rejestru zabytków

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

7.

Obiekt: Mogiła Żołnierzy Wojska Polskiego

Data powstania: 1939 rok

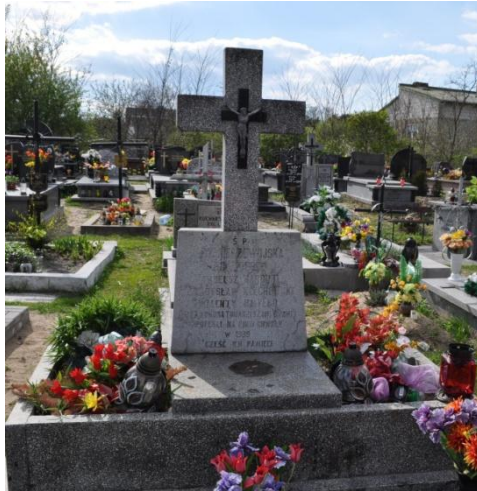
Miejscowość, adres: Wsola, ul. Spokojna

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy odnowić napisy na płycie grobowej

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: bark

Zdjęcie:

8.

Obiekt: Cmentarz rzymsko- katolicki

Data powstania: 1875 rok

Miejscowość, adres: Jankowice 1

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

9.

Obiekt: Cmentarz rzymsko - katolicki

Data powstania: XIX/XX w.

Miejscowość, adres: Lisów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

10.

Obiekt: Cmentarz rzymsko - katolicki

Data powstania: XIX/XX w.

Miejscowość, adres: Piaseczno

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

Pomniki

1.

Obiekt: Pomnik Ku Czcii Żołnierzy Armii Krajowej

Data powstania: koniec XX w.

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

2.

Obiekt: Pomnik Armii Krajowej

Data powstania: koniec XX w.

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Rynek

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

3.

Obiekt: Pomnik Ku Czcii Ofiar II Wojny Światowej

Data powstania: 2009 rok

Miejscowość, adres: Romanów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - zabytek ruchomy - to „...rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zaliczono dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne. Zaliczają się do nich również inne obiekty, niebędące w pełni dziełami sztuki. Są nimi przedmioty posiadające wysoką wartość historyczną i naukową, będące świadectwem poziomu kultury materialnej, np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, czy przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami. Ponadto - oprócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli - także wystrój architektoniczny zaliczany jest do zabytku ruchomego. Należą do niego elementy stałej dekoracji budynków (zewnątrznej i wewnętrznej) oraz obiekty tzw. Małej architektury, ale pod warunkiem, że posiadają cechy indywidualnych, niepowtarzalnych wytworów artystycznych. Są to m. in. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny (np. gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych), ale także rzeźby ogrodowe, fontanny, pomniki, figury, kapliczki przydrożne, krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp. Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków mo-

że wydać z urzędu decyzję o wpisie do zabytku ruchomego w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Na terenie gminy Jedlińsk znajdują się liczne zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków - kapliczka z II poł. XVIII w zlokalizowana w Klwatce Królewskiej. Jediną formą zabytków ruchomych niewpisanych do rejestru zabytków są licznie występujące w gminie kapliczki, figury i krzyże przydrożne posiadające wartość historyczną. Za cenzus wieku kwalifikujący do wpisu do Gminnego Ewidencji Zabytków dla tych obiektów przyjęto rok 1950. Stan zachowania kapliczek i krzyży przydrożnych jest ogólnie dobry, wymaga jednak zabiegów konserwatorskich. W tym zakresie gmina ostatnimi laty corocznie przywracała blask dawnej świetności obiektom najbardziej dotkniętym destrukcją materiału. Niestety do chwili obecnej nie sporządzono spisu kapliczek, figur i krzyży przydrożnych zlokalizowanych na terenie gminy Jedlińsk. Opracowanie kompleksowego programu renowacji wraz z ich inwentaryzacją stanowiłoby element w Lokalnym Programie Opieki Nad Zabytkami. Należy nadmienić, że wiele z poniższych obiektów zostało odremontowanych staraniem i środkami samych mieszkańców gminy, niestety bez nadzoru wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Poniższe zestawienie tego typu obiektów może stanowić podstawę do sporządzenia spisu kapliczek, figur i krzyży przydrożnych zlokalizowanych na terenie gminy Jedlińsk.

Zabytki ruchome

Krzyże, figury i kapliczki

1.

Obiekt: Figura Matki Boskiej fundacji Marcjanny i Feliksa Wolskich

Data powstania: 1884 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

2.

Obiekt: Krzyż fundacji Marcjanny Wolskiej

Data powstania: 1893 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

3.

Obiekt: Figura Matki Bolesnej fundacji Piotra i Marianny Kosteckich

Data powstania: 1920 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 18

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

4.

Obiekt: Figura św. Floriana

Data powstania: 1752 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Św. Wojciecha 36

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry, obiekt po gruntownej renowacji

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

5.

Obiekt: Krzyż fundacji Jana i Marjanny Szpotowicz

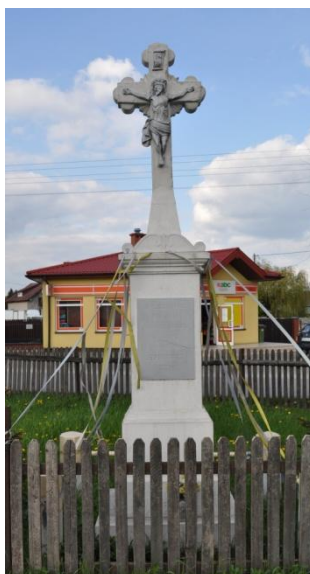
Data powstania: 1928 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk, ul. Kwiatowa 4

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

6.

Obiekt: Figura Najświętszej Marii Panny

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Klwaty 40

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy odnowić czworoboczny postument, na którym stoi figura

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

7.

Obiekt: Krzyż

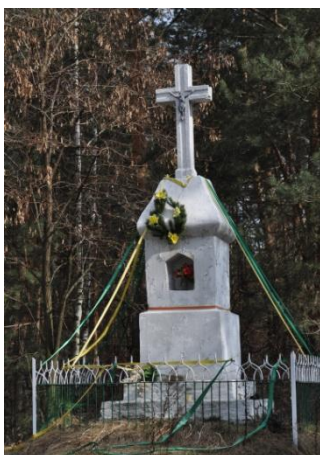
Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Kamińsk

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

8.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1914 rok

Miejscowość, adres: Piastów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

9.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: 1930 rok

Miejscowość, adres: Wsola, ul. Leśna 2

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy odrestaurować obiekt; pomalować i zabezpieczyć elementy metalowe przed korozją

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

10.

Obiekt: Figura Matki Boskiej

Data powstania: 1869 rok

Miejscowość, adres: Wsola, ul. Leśna 2

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy odrestaurować obiekt

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

11.

Obiekt: Figura św. Tekli

Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Wielogóra, ul. Warszawska 60

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

12.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1918 rok

Miejscowość, adres: Wielogóra, ul. Warszawska 98/100

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

13.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1901 rok

Miejscowość, adres: Gutów 18

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

14.

Obiekt: Kapliczka fundacji Kacpra i Marianny Molendów

Data powstania: 1942 rok

Miejscowość, adres: Gutów 28

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

15.

Obiekt: Figura Matki Boskiej fundacji Wincentego i Teresy Lutek

Data powstania: 1874 rok

Miejscowość, adres: Bród 14

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

16.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1884 rok

Miejscowość, adres: Jankowice 13

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

17.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1900 rok

Miejscowość, adres: Jankowice 3

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

18.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1949 rok

Miejscowość, adres: Jankowice 13

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

19.

Obiekt: Krzyż fundacji J.Z Jackowskiego

Data powstania: 1927 rok

Miejscowość, adres: Jankowice 26

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

20.

Obiekt: Figura Matki Boskiej

Data powstania: 1911 rok

Miejscowość, adres: Ludwików 10 A

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

21.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1901 rok

Miejscowość, adres: Ludwików 46

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

22.

Obiekt: Krzyż fundacji Ludwika i Eleonory Rajkowskich

Data powstania: 1912 rok

Miejscowość, adres: Norty 2

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

23.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Mokroszek 4

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

24.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Mokroszek 17

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

25.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Mokrosęk 37

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

26.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: I ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Mokrosęk 55

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

27.

Obiekt: Krzyż fundacji Ludwika i Katarzyny Walczaków

Data powstania: 1905 rok

Miejscowość, adres: Jedlanka

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

28.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Jedlanka 9

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

29.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Jedlanka 15

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

30.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: II ćw. XX w.

Miejscowość, adres: Jedlanka 55

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

31.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1905 rok

Miejscowość, adres: Romanów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

32.

Obiekt: Kapliczka fundacji Józefa Bednarskiego

Data powstania: 1895 rok

Miejscowość, adres: Bierwce 129

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

33.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1939 rok

Miejscowość, adres: Jeziorno 12

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

34.

Obiekt: Krzyż fundacji Jana i Wiktorii Grzegożewskich

Data powstania: 1930 rok

Miejscowość, adres: Wierzchowiny 30

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

35.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: ok. 1950 rok

Miejscowość, adres: Godzisz

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

36.

Obiekt: Kapliczka

Data powstania: 1915 rok

Miejscowość, adres: Lisów 15

Stan zachowania, uwagi: dobry, należy odrestaurować obiekt

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

37.

Obiekt: Figura Jezusa Chrystusa

Data powstania: 1904 rok

Miejscowość, adres: Lisów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

38.

Obiekt: Figura Matki Boskiej

Data powstania: 1894 rok

Miejscowość, adres: Lisów

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

39.

Obiekt: Krzyż

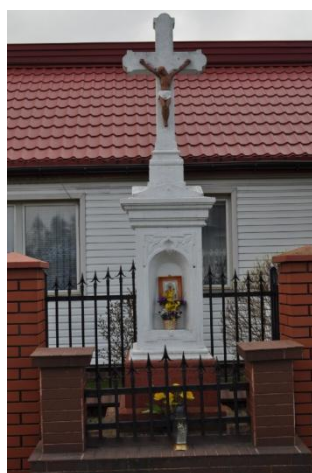
Data powstania: 1909 rok

Miejscowość, adres: Piaseczno 40

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

40.

Obiekt: Krzyż

Data powstania: 1942 rok

Miejscowość, adres: Jedlińsk

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

41.

Obiekt: Kapliczka fundacji Wojciecha Wesołowskiego

Data powstania: 1904 rok

Miejscowość, adres: Płasków

Stan zachowania, uwagi: bardzo dobry

Informacja o wpisie do rejestru zabytków: brak

Zdjęcie:

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Teren miejscowości i gminy Jedlińsk został przebadany powierzchniowo w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Wyniki badań są dostępne do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie, Delegatura w Radomiu. Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) to ogólnopolski program badawczo-konserwatorski, prowadzony od 1978 roku. Jego celem jest rozpoznanie metodą badań powierzchniowych i w kwerendzie źródłowej, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Dla potrzeb AZP obszar kraju został podzielony na prostokątne obszary o powierzchni 37,5 km² oznaczane liczbami arabskimi w systemie nr pasa-nr słupa. Badania przeprowadzono na 270 000 km², co stanowi 87% powierzchni kraju. Realizacja programu AZP zaowocowała jak dotąd, odkryciem ponad 435 000 stanowisk archeologicznych. Około 60% z nich to punkty i ślady osadnicze, czyli miejsca, w których natrafiono na bardzo niewielką koncentrację substancji zabytkowej. Reszta to stanowiska archeologiczne o charakterze osadniczym, obronnym, produkcyjnym, kultowym oraz stanowiska, które są użytkowane do dzisiaj - na terenach miast historycznych. Dokumentacja z badań AZP w formie sprawozdania tekstowego z badań

na obszarze oraz załączonych Kart Ewidencji Stanowisk Archeologicznych sporządzonych dla każdego stanowiska, jest przechowywana w Wojewódzkich Urzędach Ochrony Zabytków. Kopia tych materiałów jest dostępna w Dziale Archeologii Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków. Wyniki realizacji programu stały się podstawowym źródłem informacji służb ochrony zabytków o liczbie, wielkości, hipotetycznej funkcji i chronologii odkrytych stanowisk archeologicznych. Wykorzystanie tego zasobu informacji ma obecnie charakter wielokierunkowy. Służą one jako element w procesie badawczym, pomagając w lokalizacji stanowiska, określaniu jego funkcji i chronologii. Rezultaty badań AZP są podstawowym narzędziem służb ochrony zabytków w formułowaniu wytycznych dla władz gmin przy ustalaniu planów zagospodarowania przestrzennego i ustalaniu stref ochrony konserwatorskiej. Są również podstawą do wnioskowania o podjęciu badań ratowniczych lub nadzoru konserwatorskiego w przypadku planowanej inwestycji. Uwzględnienie rezultatów badań AZP jest również ważnym elementem w procesie planowania inwestycji przez różne podmioty gospodarcze. Koszty wiążące się z koniecznością prowadzenia badań archeologicznych mają bowiem zasadniczy wpływ na ostateczne ustalenie lokalizacji i budżetu przedsięwzięcia. Na terenie gminy Jedlińsk zlokalizowano 68 stanowisk archeologicznych – większość w ramach AZP, a na niektóre natrafiono przypadkowo w trakcie prowadzenia nadzoru archeologicznego przy pracach ziemnych.

W wykazie zabytków archeologicznych AZP gminy Jedlińsk wyszczególniono 112 obiektów. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Jedlińsk znajdują się na następujących obszarach AZP: 70-68 – wykonany w 2000 rok przez mgr R. Cedrowskiego, 71-67 wykonany w 1984 roku przez mgr J. Zaborowskiego, 72-66 wykonany przez mgr Z. Lechowicza w 1982 roku, 72-67 wykonany przez mgr A. Nowacką i mgr K. Nowickiego w 1982 roku, 72-68 przez mgr K. Nowickiego oraz 73-67 wykonany przez mgr M. Gorkowską w 2007 roku.

Ogółem udało się na terenie gminy Jedlińsk zweryfikować 68 stanowisk.

Na szczególną ochronę zasługują najciekawsze z nich są to stanowiska w rejonie miejscowości Jeziorno /AZP 70-68/2, 3, 5, 6 w rejonie miejscowości Jankowice AZP 72-66/ 47, 48, stanowiska koło m. Piastów – Gózdem /AZP 72-67/4, 5, 6, 7, 8,9, 10/.

Stanowiska zagrożone są przede wszystkim przez głęboką orkę oraz w wyniku naturalnych procesów erozyjnych.

Gminna Ewidencja Zabytków – Stanowiska archeologiczne gm. Jedlińsk

Lp.	Miejscowość	Nr stan. w miejsc.	Obszar AZP	Nr stan. na obszarze	Funkcja	Kultura	Chronologia stanowiska
1	Jeziorno	1	70-68	3	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Świderska	Paleolit schyłkowy Okres nowożytny
2	Jeziorno	2	70-68	2	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Wieś		Mezolit Starożytność Wczesne średniowiecze Okres nowożytny XVI w.
3	Jeziorno	4	70-68	6	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Amfor kulistych	Neolit Późne średniowiecze XV w. Okres nowożytny XVII w.
4	Jeziorno	3	70-68	5	Ślad osadnictwa		Okres rzymski
5	Bierwce szlacheckie	1	70-68	7	Ślad osadnictwa		Okres nowożytny XVII – XVIII w.
6	Wierzchowiny	1	70-68	8	Ślad osadnictwa Wieś		Wczesne średniowiecze Okres nowożytny XVI-XVII w.
7	Józefówek	1	70-68	9	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa		Starożytność Okres nowożytny XVIII w.
8	Boża Wola	1	70-68	14	Zagroda wiejska Ślad osadnictwa		Okres nowożytny XVII – XVIII w. Okres nowożytny XIX – XX w.
9	Boża Wola	2	70-68	15	Ślad osadnictwa	Przeworska	Okres rzymski
10	Zawady Stare	1	71-67	1	Osada Cmentarzysko	Pucharów Lejkowatych Łużycka	Neolit Epoka Brązu
11	Zawady Stare	1	71-67	2	Cmentarzysko		Brak danych

12	Biały Ług	1	71-67	3	Osada		Epoka Kamienia- Średniowiecze
13	Józefów	1	71-67	4	Cmentarzysko		Epoka Brązu
14	Zawady Nowe	1	71-67	5	Skarb monet		Nieokreślona
15	Jedlanka Kępiny	1	71-67	7	Ślad osadnictwa	Pucharów Lejkowatych	Neolit
16	Jedlanka	1	71-67	8	Ślad osadnictwa	Pucharów Lejkowatych	Neolit
17	Jedlanka	2	71-67	9	Ślad osadnictwa	Pucharów Lejkowatych	Neolit
18	Jedlanka – Czarna Rola	1	71-67	11	Osada Ślad osadnictwa	Trzcyniecka	Wczesna Epoka Brązu Okres nowożytny XIX w.
19	Jedlińsk	1	71-67	15	Obozowisko Obozowisko	Świderska Janisławicka	Schyłkowy paleolit Mezolit
20	Jedlińsk	2	71-67	16	Ślad osadnictwa Osada		Epoka Kamienia Okres nowożytny
21	Płasków	1	71-67	17	Ślad osadnictwa Osada Ślad osadnictwa		Epoka Kamienia Późne średniowiecze Okres nowożytny
22	Płasków	2	71-67	18	Obozowisko Ślad osadnictwa	Janisławicka	Mezolit Średniowiecze
23	Płasków	3	71-67	19	Obozowisko		Mezolit
24	Płasków	4	71-67	20	Obozowisko Obozowisko	Świderska	Schyłkowy Paleolit Mezolit
25	Płasków	5	71-67	21	Obozowisko Obozowisko	Świderska	Mezolit Schyłkowy Paleolit
26	Płasków	6	71-67	22	Obozowisko Obozowisko	Świderska	Mezolit Schyłkowy Paleolit
27	Nowa Wola	1	71-67	23	Obozowisko	Świderska	Schyłkowy Paleolit - Mezolit
28	Nowa Wola	2	71-67	24	Ślad osadnictwa		Schyłkowy Paleolit
29	Jedlanka	3	71-67	25	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa		Epoka Kamienia Późne średniowiecze
30	Zawady Nowe	2	71-67	26	Osada	Mierzanowicka	I okres Epoki Brązu
31	Zawady Nowe-Borki	3	71-67	27	Ślad osadnictwa	Trzcyniecka	II okres Epoki Brązu
32	Józefów	2	71-67	28	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa		Mezolit Nieokreślona
33	Zawady Nowe - Ług	4	71-67	29	Ślad osadnictwa		Średniowiecze
34	Zawady Nowe – Dąbrowa	1	71-67	30	Kurhan		Brak danych
35	Jankowice	3	72-66	39	Osada Osada wiejska	Polska	Nieokreślona XIII – XVIII w.
36	Jankowice	4	72-66	40	Osada Osada Osada wiejska	Grobów podkloszowych Pra –Polska Polska	Halsztadt – wcz. Okres Lateński XII – XIV, XIII-XVIII w.
37	Jankowice	5	72-66	41	Znalezisko luźne Osada Osada Osada jednodworcza	Grobów Kloszowych Polska Polska	Epoka Kamienia Halsztadt – wcz. Okres Lateński XIII – XV, XIII-XVIII w.
38	Górna Wola	1	72-66	42	Ślad osadnictwa		Pradziejowa
39	Ludwików	1	72-66	43	Osada	Przeworska	Okres rzymski
40	Ludwików	2	72-66	44	Osada	Przeworska	Okres rzymski
41	Ludwików	3	72-66	45	Osada	Łużycka Grobów Kloszowych	Halsztadt D – Okres lateński
42	Jankowice	1	72-66	46	Dwór obronny	Późne średniowiecze – okres nowożytny	
43	Jankowice	2	72-66	47	Osada	Łużycka	Halsztadt D

					Osada przydworka	Polska	XV-XVIII w.
44	Jankowice	6	72-66	48	Osada Osada jednodworcza	Łużycka Polska	Halsztadt D XV-XVI w.
45	Kolonia Jankowice	1	72-66	49	Znalezisko luźne Osada	Łużycka	Epoka Kamienia Halsztadt D
46	Kolonia Jan- kowice	2	72-66	50	Osada Ślad osadnictwa	Przeworska Polska	Okres rzymski XVI – XVIII w.
47	Górna Wola – Marianki	1	72-66	53	Ślad osadnictwa	Polska	XVI – XVII w.
48	Gutów - Bród	1	72-67	1	Osada	Przeworska	Okres Wpływów Rzym- skich
49	Piaseczno	1	72-67	2	Osada		Nieokreślona
50	Piastów – Gózddek	1	72-67	3	Cmentarzysko	Grobów kloszo- wych	Wczesna Epoka Żelaza
51	Piastów – Gózddek	2	72-67	4	Brak określenia		Epoka Brązu
52	Gutów	1	72-67	5	Ślad osadnictwa		Epoka Brązu
53	Piastów – Gózddek	3	72-67	6	Cmentarzysko	Grobów kloszo- wych	Wczesna Epoka Żelaza
54	Piastów – Gózddek	4	72-67	7	Ślad osadnictwa		Epoka Brązu
55	Piastów – Gózddek	5	72-67	8	Cmentarzysko	Grobów kloszo- wych	Wczesna Epoka Żelaza
56	Piastów – Gózddek	6	72-67	9	Osada		Epoka Brązu
57	Piastów – Gózddek	7	72-67	10	Cmentarzysko	Grobów kloszo- wych	Wczesna Epoka Żelaza
58	Piastów – Poręba	1	72-67	11	Osada Ślad osadnictwa	Pucharów lejkowa- tych	Neolit Epoka Brązu
59	Piastów	1	72-67	12	Ślad osadnictwa Osada	Pucharów lejkowa- tych	Neolit Epoka Brązu
60	Piastów	2	72-67	13	Osada	Łużycka	Epoka Brązu
61	Lisów	1	72-68	1	Ślad osadnictwa	Łużycka Grobów Kloszo- wych	Epoka Brązu- Wczesna Epoka Żelaza
62	Piaseczno	1	72-68	2	Osada		Późne średniowiecze
63	Klwały	1	73-67	1	Ślad osadnictwa		Epoka Kamienia – Wcze- sna Epoka Brązu
64	Wielogóra	1	73-67	4	Osada		Epoka kamienia - neolit
65	Klwały	2	73-67	7	Osada Osada Osada Osada		Neolit Wczesna Epoka Brązu Wczesne Średniowiecze Okres Nowożytny
66	Klwały	3	73-67	8	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa		Epoka Kamienia Okres Nowożytny XVII – XVIII w.
67	Klwały	4	73-67	9	Osada		Okres Nowożytny XVII – XIX w.
68	Klwały	5	73-67	10	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa		Wczesna Epoka Brązu Okres nowożytny XVII – XIX w.

1.2. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Scharakteryzowanie zasobu zabytków ma na celu określenie, co – przede wszystkim – należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym ma pomóc we właściwym rozłożeniu najważniejszych akcentów w przedłożonym opracowaniu. Opiece nad zabytkami w miejscowości i gminie Jedlińsk podlegają:

- obiekty wpisane do rejestru zabytków,
- obiekty nie wpisane do rejestru zabytków WKZ ale objęte ochroną konserwatorską ze względu na wartość zabytkową i historyczną.

Zabytki nieruchome

Na terenie miejscowości i gminy Jedlińsk do rejestru zabytków zostały wpisane następujące zabytki nieruchome:

1. Zespół Kościelny w Jedlińsku:
  - Kościół Parafialny p.w. apostołów Piotra i Pawła, 216 z dn. 3 października 1956r., 383 z dn. 21 czerwca 1967r., 75/A z dn. 9 marca 1981r.
  - Dzwonnica, j.w.
  - Brama, j.w.
2. Cmentarz rzymsko-katolicki w Jedlińsku, 496/ A z dn. 5 listopada 1991r.
3. Park krajobrazowy w Jedlance, 758 z dn. 18 grudnia 1957r., 351/ A z dn. 24 października 1986r.
4. Kościół Parafialny p.w. Św. Mikołaja w Jankowicach, 487/A/57 z dn. 23 marca 1957r., 387/A/67 z dn. 21 czerwca 1967r., 72/A z dn. 9 marca 1981r.
5. Kościół Parafialny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Lisowie, 241/A/84 z dn. 23 lutego 1984r.
6. Zespół Dworski w Piastowie:
  - Dwór, 804/ A z dn. 28 października 1972r., 138/A z dn. 15 marca 1982r.
  - Oficyna, j.w.
  - Wozownia, j.w.
  - Lamus zachodni (I), j.w.
  - Lamus wschodni (II), j.w.
7. Park podworski, 751/A z dn. 19 grudnia 1957r., 333/A z dn. 7 maja 1986r.
8. Kościół p.w. Św. Bartłomieja we Wsoli, 279/A z dn. 20 lutego 1985r.
9. Zespół Pałacowo-Parkowy we Wsoli:
  - Pałac, 845/A z dn. 18 lutego 1975r., 207/A z dn. 14 kwietnia 1983r.
  - Park, j.w.
10. Park podworski w Bierwcach, 757 z dn. 18 grudnia 1957r.

Obiekty z terenu miejscowości i gminy Jedlińsk, niewpisane do rejestru zabytków WKZ, ale objęte ochroną konserwatorską ze względu na wartość zabytkową i historyczną:

1. Zespół Dworsko – Parkowy Klwatach
2. Park w Bierwcach Szlacheckich

Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków wpisanych i wytypowanych do wpisu. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W trybie określonym w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwość wydania decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych wchodzących w skład tych układów lub zespołów. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. W odniesieniu do tego typu obiektu ochronie podlega jego forma architektoniczna we wszystkich jej elementach, w tym: wysokość, forma dachu, kompozycja elewacji wraz z detałem architektonicznym i stolarką, materiał budowlany. Ochronie podlega również funkcja obiektu, której ewentualna zmiana wymaga zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Warunkami ochrony są:

- trwałe zachowanie formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru zabytków;
- utrzymanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem, np. cmentarza w otoczeniu kościoła;

- wszelkie zmiany - wewnątrz i na zewnątrz - dotyczące obiektu zabytkowego wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zabytki ruchome

Na terenie miejscowości i gminy Jedlińsk występują liczne zabytki ruchome wpisane indywidualnie do rejestru zabytków WKZ. Wykaz zabytków ruchomych gminy Jedlińsk znajduje się w Radomskiej Delegaturze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru zabytków zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru. Do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do muzealnej księgi inwentarzowej lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Najważniejszą formą organizacyjną opieki nad zabytkami ruchomymi stanowi muzeum. Jest to instytucja kultury, która gromadzi, rejestruje, konserwuje i przechowuje oraz udostępnia publiczności w formie wystaw dobra i wytwory kultury w zakresie sztuki, wiedzy i przyrody oraz prowadzi działalność naukową, oświatową i popularyzatorską. Na terenie gminy Jedlińsk funkcjonują dwie placówki muzealne.

Zabytki archeologiczne

Teren gminy Jedlińsk został przebadany powierzchniowo w ramach programu Archeologiczne Zdjęcia Polski (AZP). W rejestrze AZP znajduje się sto dwanaście obiektów. Po prospekcyjnej archeologicznej przeprowadzonej w 2010 roku zweryfikowano 68 stanowisk. Zostały one przedstawione w niniejszym opracowaniu. Obecnie ok. 5% powierzchni gminy w jej południowej części nie zostało przebadane archeologicznie. Wszystkie wymienione w opracowaniu zabytki archeologiczne podlegają ustalonej ochronie w planie zagospodarowania przestrzennego gminy Jedlińsk.

a) ochrona ustalona w planach zagospodarowania przestrzennego

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego zapisano ochronę ustaloną względem obiektów zabytkowych i stanowisk archeologicznych.

b) park kulturowy

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy cytowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy (lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin). Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Do chwili obecnej na terenie miejscowości i gminy Jedlińsk nie został utworzony żaden park kulturowy.

c) pomnik historii

Uznanie zabytku za pomnik historii jest szczególną formą nobilitacji. Do tego trudnego uprzywilejowania można zgłaszać zabytki nieruchome o znaczeniu ponadregionalnym o dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mający znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń. Do chwili obecnej na terenie miejscowości i gminy Jedlińsk nie ma obiektu uznanego za pomnik historii.

1.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każda gmina prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków, która stanowi podstawę do sporządzenia Programu Opieki nad Zabytkami. Ewidencja ta jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków. (Art. 21 i 22, Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

Wpis zabytków nieruchomych do Gminnej Ewidencji Zabytków sam w sobie nie stanowi formy ich ochrony, jednakże – obok zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz parków kulturowych – stanowi podstawę do objęcia tych zabytków ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie zabytki nieruchome wymienione w niniejszym opracowaniu znajdują się na liście Gminnej Ewidencji Zabytków.

Według art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Na uwagę konserwatorską zasługuje większość obiektów z terenu miejscowości i gminy Jedlińsk uwzględnionych w opracowaniu „Gminna ewidencja zabytków”. Prospekcyjna terenowa prowadzona od marca do kwietnia 2010 roku zweryfikowała dotychczasową ewidencję zabytków, która obejmowała 173 obiekty. Po weryfi-

kacji, usunięciu nieistniejących i wprowadzeniu nowo odkrytych liczba obiektów zabytkowych zmniejszyła się do 80. Na gminnej ewidencji zabytków znalazło się wiele kapliczek, krzyży i figur przydrożnych nieuwzględnianych w poprzednich spisach obiektów historycznych gminy Jedlińsk. Do ewidencji dodano także brakujące obiekty wpisane do rejestru zabytków. Należy nadmienić, że przeprowadzone w ostatnich latach prace remontowo- modernizacyjne w znaczący sposób pozbawiły wiele obiektów walorów zabytkowych lub nawet doprowadziły do ich całkowitej likwidacji - dotyczy to szczególnie budynków mieszkalnych i gospodarczych. W gminnej ewidencji zabytków uwzględniona została zmiana wyglądu obiektów, ich numeracji i lokalizacji (nazwy ulic w poszczególnych miejscowościach).

Gminna ewidencja zabytków nie jest dokumentem zamkniętym. Powinna być uzupełniana i weryfikowana. Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m. in. na wykreśleniu w ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (np. zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, likwidacja detalu architektonicznego, otynkowanie ceglanych elewacji). Uzupełnienia wymagają także zmiany stanu prawnego: wpis do rejestru zabytków czy ustanowienie parku kulturowego. Należy podkreślić, że te obiekty zabytkowe, które uwzględnione są w ewidencji zabytków, a nie figurują w rejestrze zabytków lub nie bierze ich pod uwagę miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, nie są prawnie chronione. Uwzględnienie ich wyłącznie w ewidencji ma charakter informacyjny, pomocny przy określaniu zabytkowych ocenianiu zasobów zabytkowych na określonym terenie oraz przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

Gminna ewidencja zabytków					
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Data powstania	Informacja o wpisie do rejestru zabytków
1.	Jedlińsk	Kościół p.w. śś Apostołów Piotra i Pawła	ul. Św. Wojciecha 2	1645r.	216 z dn. 3.10.1956r., 383 z dn. 21.06.1967r., 75/A z dn. 09.03.1981r.
2.	Jedlińsk	Brama kościelna	ul. Św. Wojciecha 2	II poł. XVII w.	216 z dn. 3.10.1956r., 383 z dn. 21.06.1967r., 75/A z dn. 09.03.1981r.
3.	Jedlińsk	Dzwonnica	ul. Św. Wojciecha 2	1645r.	216 z dn. 3.10.1956r., 383 z dn. 21.06.1967r., 75/A z dn. 09.03.1981r.
4.	Jedlińsk	Figura Matki Boskiej fundacji Marcjanny i Feliksa Wolskich	ul. Św. Wojciecha 2	1884r.	Brak
5.	Jedlińsk	Krzyż fundacji Marcjanny Wolskiej	ul. Św. Wojciecha 2	1893r.	Brak
6.	Jedlińsk	Pomnik Ku Czcii Żołnierzy Armii Krajowej	ul. Św. Wojciecha 2	k. XX w.	Brak
7.	Jedlińsk	Plebania	ul. Św. Wojciecha 2	IV ćw. XIX w.	Brak
8.	Jedlińsk	Figura Matki Bolesnej fundacji Piotra i Marianny Kosteckich	ul. Św. Wojciecha 18	1920r.	Brak
9.	Jedlińsk	Figura św. Floriana	ul. Św. Wojciecha 36	1752r.	Brak
10.	Jedlińsk	Pomnik Armii Krajowej	ul. Rynek	Koniec XX w.	Brak
11.	Jedlińsk	Cmentarz rzymsko- katolicki	ul. Ogrodowa	1798r.	496/ A z dn. 05.11.1991r.
12.	Jedlińsk	Mogiła Żołnierzy Wojska Polskiego	ul. Ogrodowa	1939r.	Brak
13.	Jedlińsk	Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego (I)	ul. Ogrodowa	1939r.	Brak
14.	Jedlińsk	Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego (II)	ul. Ogrodowa	1939r.	Brak
15.	Jedlińsk	Krzyż fundacji Jana i Marjanny Szpotowicz	ul. Kwiatowa 4	1928r.	Brak
16.	Jedlińsk	Mogiła Żołnierzy Polskich	ul. Piaskowa	1809r.	Brak
17.	Klwaty	Dwór	Klwaty 37	1898r.	Brak
18.	Klwaty	Park	Klwaty 37	XIX w.	Brak
19.	Klwaty	Figura Najświętszej Marii Panny	Klwaty 40	II ćw. XX w.	Brak
20.	Kamińsk	Krzyż	Kamińsk	I ćw. XX w.	Brak
21.	Piastów	Krzyż	Piastów	1914r.	Brak
22.	Piastów	Dwór	Piastów 117	II poł. XVIII w.	804/ A z dn. 28.10.1972r., 138/A z dn. 15.03.1982r.
23.	Piastów	Oficyna	Piastów 117	II poł. XVIII w.	804/ A z dn. 28.10.1972r., 138/A z dn. 15.03.1982r.
24.	Piastów	Wozownia	Piastów 117	XIX w.	804/ A z dn. 28.10.1972r., 138/A z dn. 15.03.1982r.

25.	Piastów	Lamus (I)	Piastów 117	II poł. XVIII w.	804/ A z dn. 28.10.1972r., 138/A z dn. 15.03.1982r.
26.	Piastów	Lamus (II)	Piastów 117	II poł. XVIII w.	804/ A z dn. 28.10.1972r., 138/A z dn. 15.03.1982r.
27.	Piastów	Park	Piastów 117	II poł. XVIII w.	751/A z dn. 19.12.1957r., 333/A z dn. 07.05.1986r.
28.	Wsola	Cmentarz rzymsko- katolicki	ul. Spokojna	XIX w.	Brak
29.	Wsola	Mogiła Żołnierzy Wojska Polskiego	ul. Spokojna	1939r.	Brak
30.	Wsola	Kościół p.w. św. Bartłomieja	ul. Leśna 2	1930r.	279/A z dn. 20.02.1985r.
31.	Wsola	Kapliczka	ul. Leśna 2	1930r.	Brak
32.	Wsola	Figura Matki Boskiej	ul. Leśna 2	1896r.	Brak
33.	Wsola	Plebania	ul. Leśna 2	II ćw. XX w.	Brak
34.	Wsola	Pałac	ul. W. Gombrowicza 1	1914r.	845/A z dn. 18.02.1975r., 207/A z dn. 14.04.1983r.
35.	Wsola	Park	ul. W. Gombrowicza 1	I ćw. XX w.	845/A z dn. 18.02.1975r., 207/A z dn. 14.04.1983r.
36.	Wielogóra	Figura św. Tekli	ul. Warszawska 60	I ćw. XX w.	Brak
37.	Wielogóra	Krzyż	ul. Warszawska 98 / 100	1918r.	Brak
38.	Gutów	Krzyż	Gutów 18	1901r.	Brak
39.	Gutów	Kapliczka fundacji Kacpra i Marianny Molendów	Gutów 28	1942r.	Brak
40.	Bród	Figura Matki Boskiej fundacji Wincentego i Teresy Lutek	Bród 14	1874r.	Brak
41.	Jankowice	Kościół p.w. św. Mikołaja	Jankowice 13	1782r.	487/A/57 z dn. 23.03.1957r., 387/A/67 z dn. 21.06.1967r., 72/A z dn. 09.03.1981r.
42.	Jankowice	Dzwonnica	Jankowice 13	poł. XIX w.	Brak
43.	Jankowice	Krzyż	Jankowice 13	1884r.	Brak
44.	Jankowice	Cmentarz rzymsko- katolicki	Jankowice 1	ok. 1875r.	Brak
45.	Jankowice	Kaplica cmentarna	Jankowice 1	poł. XIX w.	Brak
46.	Jankowice	Ogrodzenie cmentarza	Jankowice 1	XIX / XX w.	Brak
47.	Jankowice	Krzyż	Jankowice	1900r.	Brak
48.	Jankowice	Krzyż	Jankowice 13	1949r.	Brak
49.	Jankowice	Krzyż fundacji J.Z Jackowskiego	Jankowice 26	1927r.	Brak
50.	Ludwików	Figura Matki Boskiej	Ludwików 10 A	1911r.	Brak
51.	Ludwików	Krzyż	Ludwików 46	1901r.	Brak
52.	Norty	Krzyż fundacji Ludwika i Eleonory Rajkowskich	Norty 2	1912r.	Brak
53.	Mokroszek	Kapliczka	Mokroszek 4	II ćw. XX w.	Brak
54.	Mokroszek	Kapliczka	Mokroszek 17	II ćw. XX w.	Brak
55.	Mokroszek	Kapliczka	Mokroszek 37	I ćw. XX w.	Brak
56.	Mokroszek	Kapliczka	Mokroszek 55	I ćw. XX w.	Brak
57.	Jedlanka	Dwór	Jedlanka 10	I ćw. XX w.	Brak
58.	Jedlanka	Park	Jedlanka 10	I poł. XVIII w.	758 z dn. 18.12.1957r., 351/A z dn. 24.10.1986r.
59.	Jedlanka	Gorzelnia	Jedlanka 10	I ćw. XX w.	Brak
60.	Jedlanka	Krzyż fundacji Ludwika i Katarzyny Walczaków	Jedlanka	1905r.	Brak
61.	Jedlanka	Kapliczka	Jedlanka 9	II ćw. XX w.	Brak
62.	Jedlanka	Krzyż	Jedlanka 15	II ćw. XX w.	Brak
63.	Jedlanka	Krzyż	Jedlanka 55	II ćw. XX w.	Brak
64.	Romanów	Krzyż	Romanów	1905r.	Brak
65.	Romanów	Pomnik Ku Czcii Ofiar II Wojny Światowej	Romanów	2009r.	Brak
66.	Bierwce	Park	Bierwce 47	XIX w.	757 z dn. 18.12.1957r.

67.	Bierwce	Kapliczka fundacji Józefa Bednarskiego	Bierwce 129	1895r.	Brak
68.	Jeziorno	Krzyż	Jeziorno 12	1939r.	Brak
69.	Wierzchowiny	Krzyż fundacji Jana i Wiktorii Grzegożewskich	Wierzchowiny 30	1930r.	Brak
70.	Godzisz	Krzyż	Godzisz	ok. 1950r.	Brak
71.	Lisów	Kapliczka	Lisów 15	1915r.	Brak
72.	Lisów	Figura Jezusa Chrystusa	Lisów	1904r.	Brak
73.	Lisów	Figura Matki Boskiej	Lisów	1894r.	Brak
74.	Lisów	Kościół p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny	Lisów	1881r.	241/A/84 z dn. 23.02.1984r.
75.	Lisów	Cmentarz rzymsko- katolicki	Lisów 68	XIX / XX w.	Brak
76.	Piasieczno	Cmentarz rzymsko- katolicki	Piasieczno 24	XIX / XX w.	Brak
77.	Piasieczno	Kaplica św. Anny	Piasieczno 24	XIX / XX w.	Brak
78.	Piasieczno	Krzyż	Piasieczno 40	1909r.	Brak
79.	Jedlińsk	Krzyż	na północ od Jedlińska	1942r.	Brak
80.	Plasków	Kapliczka fundacji Wojciecha Wesołowskiego	Plasków	1904r.	Brak

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy Jedlińsk zaliczono:

Kościół pod wezwaniem Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Jedlińsku

Kościół usytuowany we wschodniej części rynku, erygowany w 1645 roku przez Stanisława Witowskiego, kasztelana brzezińskiego, wnuka Jana Kochanowskiego, a wzniesiony staraniem jego syna Stanisława, kasztelana sandomierskiego. Po zrujnowaniu przez Szwedów w 1655 roku odnowił go Aleksander Załuski, wojewoda rawski, w 1752 roku gruntownie odrestaurował i przekształcił biskup Stanisław Andrzej Załuski, prawdopodobnie według projektu architekta Jakuba Fontany. Kościół odnawiano w latach 1845 i 1871. Jedliński kościół jest orientowany, jednonawowy, zbudowany na planie krzyża łacińskiego w stylu wczesnego baroku. Fronton kościoła tworzą 2 wieże i trójdzielna część środkowa. Po obydwu stronach kościoła znajdują się zasklepione półkolisty kaplice oraz prezbiterium przybudowane do kaplicy północnej. W ołtarzu głównym umieszczony jest obraz Chrystusa powołującego Piotra i Andrzeja na apostołów, malowany prawdopodobnie w Rzymie, ufundowany przez Andrzeja Załuskiego. Ponadto w kościele znajdują się obrazy i polichromie malowane przez Tadeusza Kuntze- Koniczka, datowane na II połowę XVIII w. Najwartościowszym zabytkiem sztuki malarskiej jedlińskiego kościoła jest „Powołanie Świętych Piotra i Pawła” pędzla Tadeusza Kuntze- Konicza z 1759 roku. Do dzisiaj, dzięki ciągłym staraniom miejscowych władz kościelnych, można podziwiać ten zabytek. Jego uzupełnieniem jest zabytkowa dzwonnica z 1645 roku z oryginalnymi dzwonami z 1619 i 1648 roku podarowanymi miejscowej świątyni przez osadników szkockich wyznania kalwińskiego. Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry.

Cmentarz parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja Apostoła w Jedlińsku

Założony w 1798 roku. Z uwagi na wiele zachowanych starych nagrobków stanowi obiekt o nieocenionej wartości historyczno- kulturowej dla mieszkańców regionu. Na terenie nekropolii znajdują się liczne nagrobki z XIX w. wykonane przeważnie z piaskowca. Spoczywają tu m.in. rodziny dziedziczne Jedlińska. Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry.

Pałac Gombrowiczów we Wsoli

Rezydencja pałacowa we Wsoli wybudowana została w stylu klasycystycznym z elementami secesji w 1914r. przez łódzkich budowniczych. Autorem projektu był August Furuholm, architekt fińskiego pochodzenia. Budowlę zainicjował Jakub Grobicki, wyłączny właściciel Wsoli od roku 1912. W roku 1920 majątek kupiła Maria Prusakówna, która udostępniła pałac swojej bratanicy Aleksandrze po jej zaślubinach z Jerzym Gombrowiczem – bratem pisarza – w roku 1924. W roku 1929 Aleksandra kupiła dobra wsolskie na licytacji publicznej. Gombrowiczowie nie zdołali uregulować sytuacji finansowej majątku, w latach 1930 – 1938 wystawiany był na licytację szesnastokrotnie. W roku 1937 – w ramach odzyskiwania zaległych długów na rzecz instytucji państwowych – rozpoczęto parcelację dóbr. Rok później, mocą decyzji Urzędu Rozjemczego zainicjowano postępowanie układowe wznowione na wniosek Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i wierzycieli prywatnych w roku 1944. Pałac pozostawał w stałym użytkowaniu rodziny do roku 1941, kiedy to majątek objęty został zarządem Liegenschaftu. Po zakończeniu wojny Skarb Państwa przejął dobra na użytek reformy rolnej. Grunty rozparcelowano, pałac natomiast stał się siedzibą licznych placówek państwowych, w szczególności ośrodków opieki specjalnej i domów pomocy społecznej dla dzieci i dorosłych. W roku 2005 Starostwo Radomskie sprzedało pałac Urzędowi Marszałkow-

skiemu Województwa Mazowieckiego z przeznaczeniem na Muzeum Witolda Gombrowicza. Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry.

Kościół p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Lisowie

W 1879 roku powstały fundamenty nowego obecnego kościoła, zaprojektowanego przez Antoniego Wąsowicza. 15 września 1881r. ks. Jan Kloczkowski, proboszcz Jedliński poświęcił nową świątynię. Kościół jest jednonawowy, orientowany, zbudowany na planie prostokąta w stylu klasycystycznym. Fronton kościoła tworzą 2 wieże. W ołtarzu po lewej stronie znajduje się obraz św. Anny ufundowany przez Bolesława Maleszewskiego. Po prawej stronie nawy stoi ołtarz św. Franciszka, dar Wincentego i Kunegundy Szotów z Piaseczna. Obok kościoła znajduje się drewniana, czworoboczna dzwonnica o konstrukcji słupowej. Stan zachowania obiektu jest bardzo dobry.

Kościół p.w. św. Mikołaja w Jankowicach⁴

Budowę kościoła erygowanego przez dziedzica Wielkiej Woli, chorążego opoczyńskiego, Jana Sariusza Skórkowskiego rozpoczęto w 1782r. Kościół z biegiem czasu popadł w ruinę, ponieważ nie był całkowicie wykończony z powodu braku funduszy. Odnowę rozpoczęto w roku 1858. Kolejny remont przeprowadzono w 1876 roku pod nadzorem ks. Marcina Radkowskiego. Ostatnie remont kościoła wykonywano w latach 90-tych XX wieku pod nadzorem proboszcza ks. Stanisław Kula. Kościół w Jankowicach jest barokowo – klasycystyczny, jednonawowy, wybudowany na planie prostokąta z węższym od nawy, też prostokątnym prezbiterium. Ściany są tynkowane na kamiennie - ceglanej podmurówce, podłużne nie są prostopadłe do ściany frontowej. Strop nad nawą kościelną jest prosty, drewniany. Więźba dachowa drewniana, osadzona na koronie muru. Wieża kościelna drewniana zbudowana na podstawie sześcioboku ma około 10 metrów wysokości. Wysokie ściany nakryte są dachem dwuspadowym pokrytym blachą cynkową. W zakrystii sklepienie kolebkowe z lunetami. Wejścia i okna w późnobarokowych obramowaniach zamknięte łukiem pełnym. Drzwi wejściowe centralnie umieszczone, dwuskrzydłowe, współczesne, filungowe. Nad nimi okrągłe okno metalowe z witrażem. Elewacje boczne z symetrycznymi podziałami ramowymi. Wewnątrz nich okna z witrażami, prostokątne zamknięte łukiem odcinkowym. Wokół całego budynku gzyms podokapowy. Nawa główna kościoła łączy się z kwadratowym prezbiterium. Po obu prezbiterium istniały kiedyś dwie przybudówki; jedna z nich stanowiła skarbiec, druga pełniła rolę zakrystii. Obecnie istnieje tylko jedna - zakrystia. W prezbiterium znajdują się trzy okna okrągłe, metalowe z witrażami. Wewnątrz kościoła wystrój barokowo - klasycystyczny. Ściany rozczłonkowane pilastrami, parzystymi przy narożnikach, na ścianach i stropie malowidła. Balkon na chórze jest drewniany ażurowy, wsparty na dwóch okrągłych kolumnach. Posadzka w kościele wykonana jest z płyt marmurowych jasnych i ciemnych, ułożonych bez określonego wzoru. Do małej architektury zaliczają się ołtarze: wielki i dwa boczne. Pierwotnie istniały cztery boczne. Ołtarz Wielki zrobiony jest z piaskowca w stylu późnobarokowym. Wystawiono go w 1872 kosztem parafian i miejscowego proboszcza. Antepedium blaszane rokokowe. W retabulum spoczywającym na skrzynekowej predelli, pośrodku znajduje się obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, w zasuwie Św. Mikołaja. Obrazy oprawione są w ramę złożoną o motywie roślinnym. Nad obrazami znajduje się gloria z gołąbkami pośrodku. Po bokach pomiędzy czterema kolumnami w porządku korynckim znajdują się rzeźbione postacie Świętych Stanisława i Wojciecha biskupów. Całość ołtarza, oprócz figur biskupów została lakierowana i złożona. Nad figurami świętych, na gzymsie stoją postacie aniołów, pochodzące zapewne z wcześniejszego ołtarza. Ołtarz boczny wykonano z drewna lipowego. Całość polichromowano i złożono. Ołtarz jest późnobarokowy, umieszczono w nim obraz Św. Tekli. Obraz oprawiony jest w złożoną ramę, u góry półkolistą. Po bokach obrazu dwa pilastry zwieńczone korynckimi głowicami. Obok nich ornament roślinny, który współcześnie został przeniesiony z organów znajdujących się na chórze. Na gzymsie, nad pilastrami znajdują się postacie aniołów. W szczycie półokrągły obraz Św. Archanioła. Drugi ołtarz boczny wykonano tak jak poprzedni z drewna lipowego. Całość polichromowano i złożono. Ołtarz w stylu jest późnobarokowy, umieszczono w nim obraz Św. Józefa. Obraz oprawiony jest w złożoną ramę, u góry półkolistą. Na zewnątrz półkola znajdują się putta. Po bokach obrazu dwie kolumny zwieńczone korynckimi głowicami. Obok nich ornament roślinny, który współcześnie został przeniesiony z organów znajdujących się na chórze. Na gzymsie, nad kolumnami znajdują się postacie aniołów. W szczycie półokrągły obraz Św. Rocha.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Po przeprowadzeniu analizy SWOT na temat ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Jedlińsk wyciągnięto następujące wnioski.

Mocne strony:

- istnienie lokalnych muzeów;
- bogata spuścizna historyczna regionu;
- stosunkowo duża ilość obiektów wpisanych do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków;

- dogodne położenie komunikacyjne;
- istnienie bazy hotelowej;
- wolne, atrakcyjne tereny do inwestowania w bazę turystyczno – rekreacyjną;
- istnienie na terenie gminy placówek oświatowych;
- istnienie strony internetowej www.jedlinsk.pl;
- działalność Towarzystwa Miłośników Ziemi Jedlińskiej;
- liczne imprezy kulturalne;
- atrakcyjne przyrodniczo tereny dla rozwoju turystyki.

Szanse:

- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach programowych gminy;
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym;
- dogodna lokalizacja przy trasie krajowej E 7 Warszawa- Radom;
- rezerwy wolnych terenów pozwalających na wzmocnienie funkcji rozwojowych Jedlińska;
- rewitalizacja wybranych miejsc na terenie miejscowości i gminy Jedlińsk;
- zmiana świadomości społecznej w wyniku rozwoju edukacyjnej funkcji środowiska kulturowego;
- budzenie świadomości ekologicznej i kulturowo-historycznej mieszkańców gminy;
- udział funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków (współpraca z obecnymi właścicielami nieruchomości);
- możliwości pozyskiwania środków dla regionalnych programów ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego oraz z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej;

Słabe strony:

- brak punktu informacji turystycznej;
- niewystarczająca promocja regionu;
- brak szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjno- historycznych;
- zły stan techniczny części obiektów zabytkowych;
- zakłócenie pierwotnego układu przestrzennego współczesną zabudową;
- brak archeologicznych i historyczno-architektonicznych programów badawczych na terenie gminy;
- brak oznaczeń informacyjnych prowadzących do zabytków nieruchomych;
- nierównomierny układ przestrzenny;
- odpływ ludności - szczególnie młodych osób - z uwagi na mało atrakcyjny rynek pracy i braki w ofercie edukacyjno-kulturalnej.

Zagrożenia:

- degradacja i likwidacja obiektów zabytkowych;
- niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy;
- niekontrolowana akcja inwestycyjna: niewłaściwie przeprowadzone pod względem konserwatorskim remonty i modernizacje budynków oraz budowa nowych niezgodnych z lokalną tradycją;
- zbyt wolne tempo rewitalizacji wybranych obszarów w miejscowości i gminie Jedlińsk;
- koszty zachowania zdegradowanych zabytków i zabudowy, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych;
- spiętrzenie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją;
- utrata wartości przestrzennych i kulturowych zabudowy w przypadku zaniechania działań naprawczych, co spowoduje zmniejszenie atrakcyjności turystycznej gminy;

- wzrost kosztów renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych;
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację;
- brak potencjalnych inwestorów.

Założenia programowe.

Sporządzenie ogólnej charakterystyki zasobu zabytków znajdujących się na terenie gminy ma na celu określenie obiektów i zespołów, które należy chronić i otoczyć opieką.

Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga od samorządu, nie tylko wiedzy dotyczącej wartości zabytków zlokalizowanych na obszarze gminy, lecz także dostrzegania występujących problemów i reagowania na pojawiające się zagrożenia.

Priorytety, kierunki działań i zadania gminnego programu opieki.

Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

Kierunki działań:

Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania

Zadania:

Prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów),

Opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących gminy.

Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych).

Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo – konserwatorskie przy zabytkach nieruchomości.

Rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji.

Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).

Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.

Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.

Zadania:

Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania anten, szyldów i reklam na obiektach zabytkowych.

Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy.

Iluminacja najcenniejszych zabytków gminy.

Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Zadania:

Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.

Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych tradycyjną sztuką budowlaną.

Wspieranie utrzymania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np.: poprzez realizację Hal-landzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, rato-wać rzemiosło”).

Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach.

Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów, izb pamięci.

Priorytet II:

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działań:

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

Zadania:

Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków) oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy.

Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo- krajobrazowych, studiów historyczno – urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego.

Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji).

Walka z samowolami budowlanymi.

Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych wsi o wartościach kulturowych.

Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

Zadania:

Powołanie parku kulturowego i sporządzenie planu jego ochrony oraz opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego tego obszaru.

Wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych.

Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.

Zadania:

Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez:

- ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy,
- wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy,
- wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk.

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja

Kierunki działań:

Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

Zadania:

Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego.

Udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy.

Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego.

Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.

Zadania:

Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych.

Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich.

Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w gminach.

Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi.

Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.

Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo.

Wprowadzenie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć.

Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego.

Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym prac magisterskich i dyplomowych).

Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.

Zadania:

Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno – urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno – architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego).

Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych).

Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno – konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych.

Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.

Zadania:

Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.

Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.

Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.

Organizacja regionalnych imprez kulturalnych (Ścięcie Śmierci)

Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie

z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);

instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);

instrumentów społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);

instrumentów kontrolnych (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Kryteria oceny:

poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,

wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów

zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,

inne w miarę potrzeb.

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kryteria oceny:

poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,

liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,

liczba utworzonych parków kulturowych,

liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii,

zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi,

inne w miarę potrzeb.

W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego),

liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych,

liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy,

liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),

liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,

liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.,

liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,

inne w miarę potrzeb.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Informacje o zasadach i kryteriach dotyczących możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na podanych poniżej stronach internetowych (stan na koniec sierpnia 2008 roku).

informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” – www.mkidn.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury” – www.mkidn.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz wymiany kulturalnej” – www.mkidn.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Kultura 2007–2013 – www.mkidn.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” – www.minrol.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Innowacyjna gospodarka”, projektu nr 6.4. Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym – www.interreg.gov.pl,

informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” – www.interreg.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki” – www.mrr.gov.pl,

informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko” – www.mrr.gov.pl

informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” – www.fundusznngo.pl

informacje dotyczące programu operacyjnego „Europejska współpraca terytorialna” – www.mrr.gov.pl

informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym – www.partnerstwopublicznoprzywne.info/ustawa_ppp.php,

inne

Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Realizacja i finansowanie przez gminę Jedlińsk zadań z zakresu ochrony zabytków na lata 2010 - 2014.

Lp.	Rodzaj zadań	Przewidywany koszt przedsięwzięcia.
1.	Opracowanie przewodnika turystycznego	5.000zł.
2.	Oznaczenie szlaków: turystycznych, edukacyjnych i historycznych	5.000zł.
3.	Opracowanie kompleksowego spisu kapliczek, figur i krzyży gminy Jedlińsk	5.000zł.
4.	Dotowanie Muzeum Regionalnego w Jedlińsku	10.000zł.
4.	Promocja gminy, w tym wspieranie zadań edukacyjnych (projekty, programy, konkursy, imprezy kulturalne). Popularyzacja wiedzy o regionie.	15.000zł.

Ponadto realizacja zadań związanych z opieką i ochroną nad zabytkami opierać się będzie na systematycznie pozyskiwanych środkach zewnętrznych. W realizację zadań, wynikających z gminnego programu opieki nad zabytkami będą zaangażowane placówki kulturalno – oświatowe funkcjonujące na terenie gminy (muzea, biblioteki, szkoły, świetlice) oraz Kościół Katolicki.

12. BIBLIOGRAFIA:

1. Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013
2. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja, Warszawa maj 2006).
3. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020r., Radom 2008r.
4. Plan Odnowy Miejscowości Jedlińsk 2008- 2015, Jedlińsk 2008r.
5. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jedlińsk, Radom 1999r.
6. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Jedlińsk na lata 2004 - 2013, Jedlińsk 2005r.
7. Gminny program opieki nad zabytkami- poradnik metodyczny, Warszawa 2008r.
8. Gminna Ewidencja Zabytków, Jedlińsk 2010r.
9. Jedlińsk, Parafia i Gmina w Prasie XIX wiecznej, Stefan Rosieński, Jedlińsk 2008r.

10. Bitwa Jedlińska 11 czerwca 1809 roku, Stefan Rosieński, Jedlińsk 2009r.
11. Jedlińsk- okruchy historii, Jedlińskie Kusaki, Stefan Rosieński, Jedlińsk 2006r.
12. Parafia Jankowice, Cezary Rogala, Mikołaj Olszewski, Jankowice 2005r.
13. Turystyczne Szlaki Rowerowe, Małgorzata Pyrka, Dariusz Mariusz Zając, Radom 2004r.
14. Pół wieku parafii Bierwce, pod red. Ks. Piotra Turzyńskiego, Bierwce 2007r.
15. Strony internetowe
  - www.jedlinsk.pl
  - www.w-turystyka.pl
  - www.wikipedia.org
  - www.oswoicgombrowicza.neostrada.pl
  - www.bartodzieje.pl

¹ Plan odnowy miejscowości Jedlińsk, s.14-15.

² www.oswoicgombrowicza.neostrada.pl, Jedlińsk- okruchy historii, Jedlińskie Kusaki, Stefan Rosieński, Jedlińsk 2006r.

³ Tamże.

⁴ Parafia Jankowice, Cezary Rogala, Mikołaj Olszewski, Jankowice 2005r.

Załączniki

Przykład uchwały, wniosku i sprawozdania z wykonanych prac

Uchwała nr //

Rady Gminy.....

z dnia.....

w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków

Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)

Rada Gminy..... uchwala, co następuje:

§ 1

Z budżetu gminy mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze gminy.

Celem dotacji jest wspieranie i uzupełnianie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla zapewnienia ochrony i konserwacji wartościowych elementów substancji zabytkowej.

§ 2

1. Dotacja może być udzielona każdemu, kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1, z wyłączeniem zabytków będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, które są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

2. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach określonych w § 1, ust. 1, ustalonych na podstawie kosztorysu i programu prac zatwierdzonego przez właściwe organy konserwatorskie.

§ 3

1. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków może obejmować nakłady konieczne na:
  - 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
  - 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
  - 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
  - 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
  - 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
  - 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
  - 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
  - 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenia w zakresie niezbędnym w celu zachowania tego zabytku,
  - 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i detali architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego budynku kolorystyki,
  - 10) odtworzenie zniszczonej części zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji,
  - 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi,
  - 12) wymianę lub remont więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
  - 13) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które mają oryginalne, wykonane z drewna części składowe,
  - 14) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
  - 15) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
  - 16) rewaloryzację zabytkowych parków, ogrodów lub zieleni publicznej,
  - 17) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15,
  - 18) zakup i montaż instalacji przeciw-włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.
2. Przeprowadzenie prac lub robót, o których mowa w pkt 1–17, wymaga wyłonienia ich wykonawcy na podstawie ustawy z dnia 29 stycznia 2004r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2006r. Nr 164, poz. 1163 z późn. zm.).
3. Prowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

§ 4

1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, w zależności od środków zaplanowanych w budżecie gminy.
2. W szczególnych przypadkach, jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona do wysokości 100% nakładów na wykonanie tych prac lub robót.
3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w § 1 ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów na wykonanie tych prac lub robót.

§ 5

Łączna kwota dotacji udzielonych ze środków publicznych na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, o którym mowa w § 1, ust. 1, nie może przekraczać 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

§ 6

1. Udzielenie dotacji może nastąpić po złożeniu przez właściciela lub posiadacza zabytku wniosku w tej sprawie do wójta..... za pośrednictwem Wydziału..... Wnioski należy składać w terminie do..... każdego roku poprzedzającego rok realizacji prac lub robót według wzoru stanowiącego załącznik nr 2 do niniejszej uchwały.
2. Termin, o którym mowa w ust. 1, nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotacje na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku.
3. Wnioski o przyznanie dotacji opiniuje komisja powołana przez Radę Gminy ..... w formie uchwały.
4. Regulamin pracy komisji, o której mowa w ust. 3, stanowi załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 7

1. Rada Gminy....., w miarę posiadanych środków, ustala w budżecie gminy wysokość wydatków przeznaczonych na dotacje.
2. Rada Gminy..... udziela dotacji na przeprowadzenie prac lub robót w drodze uchwały.

§ 8

Przekazanie dotacji następuje na podstawie umowy określającej w szczególności:

- 1) zakres planowanych prac lub robót oraz termin ich realizacji,
- 2) wysokość udzielonej dotacji oraz termin i tryb jej płatności,
- 3) tryb kontroli wykonania umowy,
- 4) sposób i termin rozliczania dotacji,
- 5) przyczyny, warunki, sposób i termin zwrotu dotacji,
- 6) zobowiązanie podmiotu dotowanego do stosowania przepisów ustawy z dnia 29 stycznia 2004r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2006r. Nr 164, poz. 1163 z późn. zm.);
- 7) zobowiązanie podmiotu dotowanego do niezbywania zabytku odnowionego w ramach przyznanej dotacji w ciągu 3 lat od daty rozliczenia dotacji.

§ 9

Rozliczenie końcowe realizacji zadania następuje w sposób i w terminach określonych w umowie, które podmiot dotowany składa w Wydziale.....według wzoru stanowiącego załącznik nr 3 do niniejszej uchwały.

§ 10.

1. Wydział..... prowadzi dokumentację udzielonych dotacji oraz informuje o tym inne organy uprawnione do udzielania dotacji na prace lub roboty przy zabytkach.
2. Wydział..... ogłasza na tablicy ogłoszeń Urzędu uchwałę o przyznaniu dotacji.
3. Każdemu przysługuje prawo wglądu do dokumentacji, o której mowa w ust. 1, na zasadach określonych w przepisach dotyczących dostępu do informacji publicznej.

§ 11

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa.....

Uzasadnienie

.....
.....

Załącznik nr 1 do uchwały nr...../
...../.... Rady Gminy.....
z dnia.....r.

rozpatrującej wnioski o udzielenie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy....., niestanowiących własności gminy.

§ 1

Wójt....., powołując komisje, określi jej szczegółowe zasady działania i kryteria, jakimi powinna się kierować przy rozpatrywaniu wniosków.

§ 2

Podstawę pracy komisji stanowią udokumentowane wnioski podmiotów uprawnionych złożone w terminie określonym w uchwale. Wnioski złożone po terminie lub niekompletne nie będą rozpatrywane.

§ 3

Do zadań komisji należy:

- 1) opiniowanie wniosków o przyznanie dotacji na prowadzone prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- 2) opiniowanie wniosków o przyznanie dotacji na prace interwencyjne wynikające z zagrożenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

§ 4

1. Komisja dokonuje oceny wniosków według następujących kryteriów:

- 1) dostępność zabytku dla ogółu społeczności lokalnej i turystów oraz rola zabytku w kształtowaniu przestrzeni publicznej,
  - 2) promowanie kultury oraz historii regionu,
  - 3) ranga zabytkowo-artystyczna obiektu,
  - 4) stan zachowania obiektu,
  - 5) fakt kontynuowania prac,
  - 6) wysokość zaangażowanych środków własnych,
  - 7) ocena realności wykonania planowanych prac w świetle przewidywanych kosztów,
  - 8) zgodność z gminnym programem opieki nad zabytkami.
2. Preferuje się prace kompleksowe, możliwe do realizacji w ciągu 1 roku.

§ 5

1. Komisja pracuje na posiedzeniach, którym przewodniczy dyrektor Wydziału....., zwany dalej przewodniczącym.
2. Posiedzenia komisji zwołuje przewodniczący.

§ 6

1. Komisja podejmuje decyzje w głosowaniu jawnym, przy obecności całego jej składu, zwykłą większością głosów.
2. Przewodniczący przedkłada wójtowi..... wykaz zawierający zestawienie pozytywnie przez nią zaopiniowanych wniosków, na które może być udzielona dotacja.
3. Protokoły z posiedzeń komisji oraz wykaz, o którym mowa w ust. 2, podpisuje przewodniczący.

§ 7.

Obsługę administracyjno-techniczną zapewnia Wydział.....

Załącznik nr 2 do uchwały nr...../...../....

Rady Gminy.....

z dnia.....r.

Wniosek o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru

V. Podstawowe informacje o zabytku i wnioskodawcy

A. Dane o zabytku

1. Nazwa zabytku

.....
.....
.....
.....

2. Dane o zabytku

Nr w rejestrze zabytków:.....

Wpis z dnia:.....

3. Dokładny adres zabytku lub miejsce jego przechowywania

.....
.....

4. Uzasadnienie istotnego znaczenia historycznego, artystycznego lub naukowego zabytku dla regionu

.....
.....
.....
.....
.....
.....

B. Wnioskodawca

1. Imię i nazwisko/nazwa

.....
.....

2. Adres/siedziba/gmina/powiat

.....
.....

3. Nr NIP:

4. Inne dane (dot. Jednostek organizacyjnych)

a. forma prawna.....

b. nazwa i nr rejestru.....

c. data wpisu do rejestru / ewidencji.....

d. nr REGON.....

Osoby upoważnione do reprezentowania wnioskodawcy (zgodnie z danymi rejestrowymi)

.....
.....

Bank (nazwa, adres) i nr konta wnioskodawcy

.....

C. Tytuł do władania zabytkiem

(własność, użytkowanie wieczyste, dzierżawa, inne)

Dla nieruchomości prowadzona jest przez sąd rejonowy

.....

Księga wieczysta nr (w przypadku braku księgi wieczystej) zbiór dokumentów

D. Uzyskane pozwolenia

1. Pozwolenie na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy Zabytku.....

Wydane przez:.....

Z dnia:.....

Nr zezwolenia:.....

2. Pozwolenie na budowę

Wydane przez:.....

Z dnia: .....

Nr zezwolenia:.....

3. Zgłoszenie robót budowlanych

Do.....

Z dnia:.....

Zgłoszony/niezgłoszony przez organ sprzeciw: decyzja

Nr.....

Z dnia.....

VI. Szczegółowe informacje o pracach lub robotach

A. Zakres rzeczowy prac lub robót i ich charakterystyka

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

B. Uzasadnienie celowości prac lub robót

.....
.....
.....

C. Termin realizacji (planowany termin rozpoczęcia i zakończenia prac)

.....
..
.....
.....
.....

D. Przewidywane koszty realizacji prac lub robót oraz źródła ich finansowania

Przewidywane koszty realizacji prac lub robót oraz źródła ich sfinansowania	Zakres rzeczowy	Kwota	Udział w całości kosztów (w %)
Ogółem			
Przedmiot i kwota wnioskowanego dofinansowania			
Finansowe środki własne wnioskodawcy			

Udział środków pozyskanych z:			
budżetu państwa			
wojewódzkiego konserwatora zabytków			
budżetów jednostek samorządu terytorialnego			
innych źródeł (należy wskazać)			

E. Harmonogram i preliminarz całkowitych kosztów zadania wraz ze źródłami finansowania

Termin przeprowadzenia prac	Rodzaj prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych	Koszt ogółem (zł)	Koszty z podziałem na źródła finansowania		
			dotacja samorządu województwa	środki własne	inne źródła

VII. Informacje dodatkowe dotyczące wnioskodawcy

Wykaz wykonanych przez wnioskodawcę w ostatnich 3 latach prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku nieruchomym/ruchomym, wpisanym do rejestru zabytków, z podaniem wysokości wydatków poniesionych na ich przeprowadzenie, w tym sfinansowanych ze środków publicznych.

Rok	Zakres wykonanych prac	Poniesione wydatki	Dotacje ze środków publicznych (wysokość, źródło i przeznaczenie)

VIII. Wykaz dokumentów wymaganych przy składaniu wniosku

- 1) potwierdzona za zgodność z oryginałem kserokopia decyzji o wpisie do rejestru zabytków obiektu, którego dotyczą prace lub roboty,
- 2) dokument potwierdzający tytuł władania zabytkiem (np. Aktualny wypis z rejestru gruntów lub aktualny odpis z księgi wieczystej, akt notarialny),
- 3) decyzja właściwego organu ochrony zabytków zezwalająca na przeprowadzenie prac lub robót oraz projekt i pozwolenie na budowę, gdy wniosek dotyczy prac lub robót przy zabytku nieruchomym lub program prac przy zabytku ruchomym,
- 4) pozwolenie na budowę, jeżeli wskazane/planowane prace lub roboty wymagają, w myśl obowiązującego stanu prawnego, uzyskania takiego pozwolenia ewentualnie zgłoszenie robót budowlanych i informacja o zgłoszonym /niezgłoszonym przez organ sprzeciwie,
- 5) fotograficzna dokumentacja zabytku,
- 6) informacja o wnioskach o udzielenie dotacji skierowanych do innych organów,
- 7) informacja o zgodności z lokalnym i wojewódzkim programem opieki nad zabytkami,
- 8) oświadczenie wnioskodawcy o niezaleganiu z płatnościami na rzecz podmiotów publiczno-prawnych,
- 9) w przypadku, gdy wnioskodawca jest przedsiębiorcą, do wniosku o udzielenie dotacji należy dołączyć

informacje o pomocy publicznej otrzymanej przed dniem złożenia wniosku – sporządzona w zakresie i według zasad określonych w art. 37 ustawy z dnia 30 kwietnia 2004r. O postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej.

Dotacje są udzielane na zasadach określonych w uchwale rady gminy..... nr.../.../... z dnia .....r. W sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

W przypadku stwierdzenia, że we wniosku podano nieprawdziwe dane, wójt..... zastrzega sobie prawo do żądania zwrotu przyznanych środków.

Podpisy

W przypadku otrzymania dotacji zobowiązuję się do wydatkowania przyznanych środków na realizację wskazanego zadania zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 stycznia 2004r. Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2006r. Nr 164, poz. 1163 ze zm.), ustawy z dnia 30 czerwca 2005r. o finansach publicznych

.....
 .....
 .....
 .....

3. Sprawozdanie finansowe

A. Zestawienie kosztów

Całkowity koszt wykonanych prac zł (brutto)	zł (brutto)	
w tym koszty pokryte ze środków własnych		
koszty pokryte z dotacji gminy zł (brutto)		
w tym koszty pokryte ze środków pochodzących z innych źródeł (wskazać źródła)	Nazwa źródła finansowania	Kwota zł (brutto)

B. Zestawienie faktur

Lp.	Wystawca dokumentu księgowego	Nr dokumentu księgowego	Data	Nazwa wydatku	Źródła finansowania	Kwota w zł (brutto)
Łącznie						

Wymagane załączniki do sprawozdania z wykorzystania środków na prace przy obiekcie zabytkowym**

- 1) Pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac objętych wnioskiem***
- 2) Pozwolenie na budowę***
- 3) Obmiar przeprowadzonych prac i robót potwierdzony przez odpowiednie służby
- 4) Protokół odbioru przez właściwe służby konserwatorskie i budowlane (jeśli dotyczy) przeprowadzonych prac i robót
- 5) Kserokopie faktur lub rachunków ze wskazaniem numeru księgowego, nazwy wydatku oraz jego kwoty wraz z opisem określającym wysokości środków lub dotacji finansujących dany rachunek lub fakturę i potwierdzenie zapłaty – wyciąg bankowy
- 6) Protokół z wyboru wykonawcy sporządzony zgodnie z wymogami ustawy – Prawo zamówień publicznych
- 7) Oświadczenie o zgodności dołączonych danych ze stanem faktycznym wraz z pouczeniem o odpowiedzialności z art. 233 kodeksu karnego
- 8) Fotograficzna dokumentacja zabytku po zakończeniu prac

Miejscowość, data.....
 .....
 podpis/y, pieczęć

4. Ocena sprawozdania

A. Zakres merytoryczny

.....
 .....
 .....
 .....
 .....

.....
.....
B. Zakres finansowy
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- ** Kserokopie potwierdzone przez wnioskodawcę za zgodność z oryginałem
- *** O ile dokument nie był wymagany jako załącznik do wniosku o udzielenie dotacji lub wystąpiły zmiany